

**UNIVERZITA PARDUBICE
FAKULTA FILOZOFICKÁ**

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

2009

Jakub Kovařík

**Univerzita Pardubice
Fakulta filozofická**

Korespondence Jana Hulakovského

Jakub Kovařík

**Bakalářská práce
2009**

Univerzita Pardubice
Fakulta filozofická
Katedra historických věd
Akademický rok: 2008/2009

ZADÁNÍ BAKALÁŘSKÉ PRÁCE
(PROJEKTU, UMĚLECKÉHO DÍLA, UMĚLECKÉHO VÝKONU)

Jméno a příjmení: **Jakub KOVAŘÍK**

Studijní program: **B7105 Historické vědy**

Studijní obor: **Kulturní dějiny**

Název tématu: **Korespondence Jana Hulakovského (1804-1877)**

Z á s a d y p r o v y p r a c o v á n í :

Jakub Kovařík prostuduje příslušnou literaturu a archivní fond (Pozůstalost Jana Hulakovského v St. okresním archivu Havl. Brod), a na tomto základě zhodnotí život a působení Jana Hulakovského v rámci české národní společnosti v 19. století.

Rozsah grafických prací:

Rozsah pracovní zprávy:

Forma zpracování bakalářské práce: **tištěná/elektronická**

Seznam odborné literatury:

Edice části korespondence z let 1825-1843 - uloženo v SOKA Havlíčkův Brod
Korespondence Jana Hulakovského uložena v SOKA Havlíčkův Brod
Ottův slovník naučný. 1899. Praha: vl. nákladem. ŠTAIF, Jiří, Obezřetná elita. Česká společnost mezi tradicí a revolucí 1830-1851. Praha: Dokořán 2005. KŘEN, Jan, Konfliktní společenství, Češi a Němci 1780-1918. Brno: Tisk 1990. KOLLMANN, Josef, Jan Hulakovský, archivář obrozenecké doby (1804 - 1877), Sborník archivních prací, roč. 25, Praha, Orbis 1975.

Vedoucí bakalářské práce:

doc. PhDr. Tomáš Jiránek, Ph.D.
Katedra historických věd

Datum zadání bakalářské práce: **30. dubna 2008**

Termín odevzdání bakalářské práce: **31. března 2009**

prof. PhDr. Petr Vorel, CSc.
děkan

L.S.

doc. PhDr. Tomáš Jiránek, Ph.D.
vedoucí katedry

V Pardubicích dne 30. listopadu 2008

Abstrakt

Tématem bakalářské práce je analýza korespondence a pozůstalosti archiváře Jana Hulakovského, která je uložena v SOkA Havlíčkův Brod. Jan Hulakovský (1804 – 1877) pocházel z tehdejšího Německého Brodu a značnou část života prožil v Praze. Jan Hulakovský byl mimo jiné český vlastenec a spisovatel, který psal texty, jež byly svou povahou v dané době velice odvážné a z jistého pohledu i nebezpečné.

Práce se konkrétně zabývá jeho mládím a studiem, které bylo ovlivněno nedoslýchavostí, jenž utrpěl v dětství. Dále se soustřeďuje na jeho politicky a sociálně laděné texty a v jakém kontextu doby a jaké atmosféře je psal. Jelikož byl Jan Hulakovský velice literárně činný práce rozebírá i tuto jeho činnost.

Klíčová slova

Jan Hulakovský – Svornost – 19. století

Abstract

The topic of thesis is the analysis of correspondence and archivist John Hulakovského estate, which is stored in Soka Havlickuv Brod. Jan Hulakovský (1804 - 1877) came from the former German Brod and a significant part of life spent in Prague. Jan Hulakovský was, inter alia, the Czech patriot and writer, who wrote lyrics that were by their nature at that time and some very bold and dangerous view.

This work specifically addresses the youth and the study, which was affected by hearing loss, who suffered in childhood. In addition, it focuses on its political and social tuned lyrics and in what context, time and atmosphere is what he wrote. Since Jan Hulakovský was very active literary work that examines and its activities.

Keywords

John Hulakovsky - Svornost - 19 century

Chtěl bych poděkovat především panu doc. PhDr. Tomášovi Jiránkovi Ph.D.
za ochotnou pomoc a odborné konzultace při psaní mé bakalářské práce.
Děkuji všem, kteří mě při psaní podporovali.

Prohlašuji:

Tuto práci jsem vypracoval samostatně. Veškeré literární prameny a informace, které jsem v práci využil, jsou uvedeny v seznamu použité literatury.

Byl jsem seznámen s tím, že se na moji práci vztahují práva a povinnosti vyplývající ze zákona č. 121/2000 Sb., autorský zákon, zejména se skutečností, že Univerzita Pardubice má právo na uzavření licenční smlouvy o užití této práce jako školního díla podle § 60 odst. 1 autorského zákona, a s tím, že pokud dojde k užití této práce mnou nebo bude poskytnuta licence o užití jinému subjektu, je Univerzita Pardubice oprávněna ode mne požadovat přiměřený příspěvek na úhradu nákladů, které na vytvoření díla vynaložila, a to podle okolností až do jejich skutečné výše.

Souhlasím s prezenčním zpřístupněním své práce v Univerzitní knihovně Univerzity Pardubice.

V Pardubicích 26. 6. 2009

Jakub Kovařík

Obsah

1. Úvod	9
2. Mládí a studium	11
3. Práce v guberniálním archivu	14
4. Politické názory a článek Slovo včas	16
5. Rakouská monarchie před rokem 1848	23
5. 1 Atmosféra po vídeňském kongresu v letech 1815 - 1835	23
5. 2 Nástup Ferdinanda I. v roce 1835 a atmosféra před rokem 1848	24
6. Jan Hulakovský a členství ve Svornosti	28
6. 1 Článek Svornost	31
7. Události po roce 1848 a politika neoabsolutismu	34
8. Návrat a život v Německém Brodě	41
8. 1 Atmosféra v rakouské monarchii po roce 1860	41
8. 2 Hulakovského zaměstnání a činnost v Německém Brodě	43
9. Literární činnost	49
9. 1 Přátelstvo pokrevné i příbuzné	53
9. 2 Hulakovského „Abreviatury“	56
10. Závěr	58
11. Ressume	60
12. Prameny a literatura	61

1. Úvod

Cílem této práce je zpracování pozůstalosti archiváře, spisovatele a vlastence Jana Hulakovského (1804-1877)¹. Byl to zajisté zajímavý člověk, který svým myšlením a činy dával najevo, že mu není osud českého národa uvnitř rakouské monarchie lhostejný. Tento archivní fond je velice rozsáhlý a je k němu vytvořený inventář.² Fond je rozdělen do 13 krabic, v nichž jsou materiály vztahující se k Janu Hulakovskému a nebo jeho korespondence uspořádané podle toho komu byly adresovány. Nejobsáhlejší částí fondu je korespondence s matkou a příbuznými. Další rozsáhlou část tvoří korespondence Hulakovského s jeho přáteli.

V práci se také soustředím na popsání sociálních a politických poměrů v habsburské monarchii v dané době a také na vztahy českého a německého národa v období od 30. let 19. století do 60. let 19. století. Pro tuto komparaci využiji stěžejní díla vztahující se k tomuto tématu.³

Ve své práci se dále zaměřím na Hulakovského korespondenci jak s matkou, tak i jeho přáteli, kterým často svěřoval prostřednictvím dopisů své názory a postoje k politickému a společenskému dění. Mimo jiné Hulakovský byl i literárně činný, a proto se pokusím zpracovat i jeho spisovatelskou tvorbu, ve které představuje své myšlenky. Jeho základní politické smýšlení je nejvíce pozorovatelné v článku Slovo včas,⁴ který se pokusím důkladněji rozebrat a vložit je do dobového kontextu, jak z politického, tak i ze společenského pohledu. V práci se též budu zabývat jeho zaměstnáním v pražském guberniálním archivu a později i muzeu. Osobnosti Jana Hulakovského nebyla dosud věnována příliš velká pozornost, vznikly o něm pouze dva články, které též čerpají z jeho korespondence a jeho politicky laděných děl. Dílo Jaroslava Prokeše⁵ se zaměřuje zejména na život J. Hulakovského ve službách guberniálního archivu a posléze v muzeu. Josef Kollmann⁶ se ve

¹ Státní okresní archiv Havlíčkův Brod (dále SOkA), Pozůstalost Jana Hulakovského, fond SA I.

² Inventář vytvořil Antonín Šouba, je datován 13. září 1955.

³ KŘEN, Jan. *Konfliktní společenství: Češi a Němci 1780-1918*. Praha, 1990. ISBN 80-200-0337-1.

URBAN, Otto. *Česká společnost 1848-1918*. Praha, 1982.

URBAN, Otto. *Kapitalismus a česká společnost*. Praha, 2003. ISBN 80-7106-500-5.

ŠTAIF, Jiří. *Obezřetná elita: Česká společnost mezi tradicí a revolucí 1830-1851*. Praha, 2005. ISBN 80-7363-014-1.

SEIBT, Ferdinand. *Německo a Češi: Dějiny jednoho sousedství uprostřed Evropy*. Praha, 1996. ISBN 80-200-0577-3.

⁴ Článek Slovo včas uložen v SOkA Havlíčkův Brod, SA I 9/ 4 III, Pozůstalost Jana Hulakovského.

⁵ PROKEŠ, Jaroslav. Jan Hulakovský: archivář pražského guberniálního archivu. In *Sborník archivu ministerstva vnitra*. 1938. s. 35- 62.

⁶ KOLLMANN, Josef. Jan Hulakovský: archivář obrozenecké doby (1804 – 1877). In *Sborník archivních prací*. Roč. 25. Praha, 1975. s. 359 – 448.

svém díle věnuje životu Hulakovského jako celku. Tato práce je rozsáhlejší a více analyzuje Hulakovského životní osudy. Proto z této práce čerpám více než z díla Jaroslava Prokeše, které je spíše jednostranně zaměřeno.

Hlavním zdrojem pro práci se staly archivní prameny z Hulakovského pozůstalosti, které poskytují poměrně velké možnosti pro důkladnější poznání doby.

Pro práci budu vyžívat zejména obsahově analytickou metodu, kterou aplikuji na dokumenty týkající se Jana Hulakovského a také na díla, jež sám Hulakovský vytvořil. Řada z Hulakovského děl je uložena v jeho pozůstalosti jen ve formě rukopisů a konceptů, které však nikdy nebyly vydány tiskem.

2. Mládí a studium

Jan Hulakovský pocházel z Německého Brodu, kde se narodil 8. dubna 1804 jako syn obuvnického mistra Matěje Hulakovského, který se zabýval zejména dámskou obuví, v níž prý vynikal. Podle dochovaného notového materiálu v pozůstalosti se dá usoudit, že se zúčastňoval hudebního života hrou na housle a flétnu. Rodina prožila roku 1814 velké neštěstí, když otec Matěj Hulakovský zemřel, a tím rodina ztratila živitele. V důsledku toho rodina zchudla, jelikož matka obstarávala obživu pouze prostřednictvím výnosů malého hospodářství, které měla při svém domě. Dalším neštěstím, které se přihodilo v domě Hulakovských, bylo to, že tři z dětí onemocněly spálou. Mezi nimi byl i Jan, který se po dvou měsících léčení uzdravil, ale nemoc byla natolik závažná, že způsobila Janovi částečnou hluchotu. Tato vada sluchu ovlivnila Janovi celý zbytek života, jelikož se nemohl uplatnit podle svých představ, nehledě na to, že se vada postupem času zhoršovala.⁷

Jan se i přesto pokusil bojovat s nepřízní osudu. Začal se věnovat studiím, ve kterých si vedl s prospěchem dobrým, což dokládají jeho vysvědčení z německobrodského gymnázia z let 1819-1824. Poté Hulakovský vystudoval v letech 1825-1826 filosofická studia na pražské univerzitě se stejným prospěchem.⁸ Hulakovský se při studiích věnoval i praktickému životu, kdy využil v roce 1825 uvolněného místa praktikanta u celního a důchodkového úřadu v Německém Brodě a podal si žádost. Snaha Hulakovského o toto místo byla také motivována potřebou finančně odlehčit své matce. Navzdory jeho snaze byla však žádost odmítnuta.⁹

Po skončení filosofických studií se musel rozhodnout, kde bude hledat uplatnění. Jeho prvním úmyslem bylo působit v duchovní službě, jelikož od mládí věřil, že je tomu předurčen z důvodu uzdravení z těžké choroby v mládí. To však pro jeho sluchové postižení bylo nemožné a sám si to zanedlouho uvědomil, když mu byly jeho žádosti o přijetí do vybraných duchovních řádů odmítnuty. „Jednal například premonstrátskou kanonií na Strahově, s generálem křížovnického řádu a snad i s kapucíny,“¹⁰ ale jak už bylo řečeno, jeho snahy byly marné. Byl to student s průměrnými výsledky a na jeho studiu se podepsala vada sluchu. Právě toto postižení podstatně přispělo k tomu, že se Hulakovský věnoval práci v archivu.

⁷ O tom KOLLMANN, Josef. Jan Hulakovský: archivář obrozenecké doby (1804 – 1877). In *Sborník archivních prací*. Roč. 25. Praha, 1975. s. 360-361.

⁸ Vysvědčení uloženo v SOKA Havlíčkův Brod, Pozůstalosti Jana Hulakovského, SA I 1/1.

⁹ SOKA Havlíčkův Brod, Korespondence Jana Hulakovského, SA I 6/46, Dopis matce 26. února 1826.

¹⁰ KOLLMANN, Josef. Jan Hulakovský: archivář obrozenecké doby (1804 – 1877). In *Sborník archivních prací*. Roč. 25. Praha, 1975. s. 361.

Avšak k tomuto zaměstnání nepřecházel nepřipraven. Ve své žádosti o místo kancelisty Vlasteneckého muzea českého ze 4. listopadu 1830 musel prokázat znalost starého písma. Místo kancelisty se uvolnilo z důvodu úmrtí dosavadního pracovníka Antonína Wolfa. Znalosti starého písma využíval Hulakovský například při překladech pro hraběte Šternberka a tuto znalost mu dosvědčili při výběrovém řízení i Václav Hanka¹¹ a František Palacký¹². Už na univerzitních studiích se stal Hulakovský kopistou starých písemností a díky této jediné archivářské praxi, kterou mohli archiváři vůbec získat, získal potřebné základní vědomosti. Zdá se, že chudého studenta přivedla k zaměstnání opisovače nejen nutnost obživy, ale i jeho záliba v historii, kterou potom Hulakovský projevil i při svém působení v pražském guberniálním a muzejním archivu, stejně jako při své literární činnosti.¹³

Věnovat se archivářskému zaměstnání se Hulakovský rozhodl nepochybně už při svých studiích práv na pražské univerzitě, která sice dokončil, ale závěrečné zkoušky, jež by z důvodu nedoslýchavosti zůstala bez užitku, už nesložil. Známost s hrabětem Karlem Šternberkem, prezidentem Vlasteneckého muzea českého¹⁴, jakož i s Františkem Palackým mu dávala naději, že se uchytí v muzeu na pozici kancelisty na delší dobu. Tato naděje byla splněna jen zčásti, když muzejní výbor na Hulakovského žádost ze 4. listopadu 1830 o propůjčení místa po zemřelém Ant. Wolfovi rozhodl ve schůzi ze 14. listopadu 1830, aby

¹¹ Václav Hanka (psával se také rád podle ruského zvyku Váceslav Váceslavič), nar. 10. června 1791 v Hoříněvsi – 12. ledna 1861 v Praze. Byl to první český slavista a první muzejní bibliotékař. V roce 1813 Hanka začal vydávat své literární práce. Tehdy studoval ve Vídni práva (1813-1814) a pomáhal J. Hromádkovi při redakci jeho „Novin“ a „Prvotín“ a vytiskl v nich své první básně. R. 1815 vydal Hanka *Dvanáctero písní* a k němu o rok později přibyl druhý svazek. Oba obsahovaly jak Hankovi básně, tak i cizí. V roce 1819 vydal svazek s názvem *Hankovy písně* a obsahoval báseň Na sebe (Duchem staročeským), na níž byla složena v r. 1831 velmi ostrá parodie. Hanka se postupem času zajímá o ruskou literaturu, což je viditelné v díle *Krátké vyprávění Rusie a jejího vojska* a dále v překladu Rühsovy *Krátké historie slovanských národů* (1818), jež dokládá onu orientaci na Rusko. V roce 1817 zahájil tvorbu dvou řad prací, jež mu časem získaly velké pověsti s popularitou. Byly to práce mluvnické a literárně historické. K těmto pracím dal přední podnět J. Dobrovský, První práce se nazývala *Pravopis český* a druhá práce se jmenovala *Starobylá skladanie*, jež se věnovala 13. a 14. století. Hanka se spojen s nalezením Královodvorského rukopisu v r. 1817, který byl po dlouhých sporech prohlášen za falzum. OTTO, Jan. *Ottův slovník naučný: Ilustrovaná encyklopaedie obecných vědomostí*. Praha, 1902.

¹² František Palacký, nar. 14. června 1798 v Hodslavicích na Moravě – 26. května 1876 v Praze. Byl to český politik, spisovatel a buditel. Vystudoval latinskou školu v Trenčíně (1809-1812) a evangelické liceum do r. 1818 v Prešpurku. Od roku 1819-1823 pracoval jako šlechtic u uherských šlechtických rodin, u kterých se prostřednictvím jejich knihoven věnoval i sebevzdělání v oblasti filozofie a estetiky. V roce 1827 se oženil s Terezií Měchurovou a v tomto roce se začal věnovat vydavatelské činnosti. Vydával muzejní Časopis Společnosti vlasteneckého muzea v Čechách. V roce 1830 se stal členem výboru Českého muzea a roku 1834 jejím jednatelem. Podílel se na založení Matice české. V roce 1836 začal psát dílo o českých dějinách *Geschichte von Böhmen*. V roce 1848 vyšel první díl *Dějiny národu českého v Čechách a v Moravě*. Při revoluci 1848 byl Palacký na straně liberálů a byl zvolen předsedou slovanského sjezdu a v otevřeném dopise odmítl zúčastnit se sněmu ve Frankfurtu. Byl stoupenec austroslavismu. Roku 1850 se stal předsedou Sboru pro zřízení Národního divadla. V politickém životě se začal angažovat až od roku 1860 a v roce 1861 byl zvolen do českého zemského sněmu. V roce 1868 položil základní kámen Národního divadla. OTTO, Jan. *Ottův slovník naučný: Ilustrovaná encyklopaedie obecných vědomostí*. Praha, 1902.

¹³ O tom KOLLMANN, Josef. Jan Hulakovský: archivář obrozenecké doby (1804 – 1877). In *Sborník archivních prací*. Roč. 25. Praha, 1975. s. 365-366.

¹⁴ Založeno v roce 1818.

Hulakovský byl přijat a zkoušku a to na dobu jednoho roku (do prosince 1831) za roční plat 200 zlatých. Protože to byl plat malý a nejistý, Hulakovský vzápětí podal žádost k pražskému guberniu o místo praktikanta v guberniálním archivu. Cestu k pozitivnímu vyřízení žádosti u tehdejšího prezidenta pražského gubernia hr. Karla Chotka¹⁵ mu upravil hr. Kašpar ze Šternberka.¹⁶

Předpokladem úspěšného vyřízení Hulakovského žádosti bylo především to, že guberniálním dekretem z 30. dubna 1830 čís. 17588 bylo rozhodnuto, aby pro službu v guberniálním archivu byl přijat vhodný a schopný kancelářský praktikant. Toto rozhodnutí souviselo nerozlučně s reorganizačními pracemi, jež zahájil v guberniálním archivu královský archivář Kajetán Nádherný a pro něž bylo zapotřebí školených lidí. A právě Kajetán Nádherný, který byl povýšen na místo ředitele guberniální registratury a k tomu se věnoval i řízení archivu, se měl vyjádřit k žádosti Hulakovského. Byla stanovena kvalifikace pro přijetí úředníků pražského guberniálního archivu. Zaprvé to měly být odborné vědomosti, které měly obsahovat znalost pomocných věd historických, dějin českých a středoevropských, stejně jako jazyků, zvláště češtiny, němčiny a latiny. Za druhé to byly mravní vlastnosti, což měla být nestrannost a vytrvalá píle. Za třetí to mělo být plné zdraví, jež vyžadovala práce ve velmi nepříznivém prostředí. Těmto požadavkům, na rozdíl od většiny úředníků, Hulakovský plně vyhovoval. Také Nádherný se vyslovil, že by bylo sotva možné nalézt pro službu v archivu vhodnější osobu než je Hulakovský. Zdůraznil také, že ani vada sluchu není překážkou pro přijetí Hulakovského do služeb guberniálního archivu. Guberniálním dekretem ze dne 14. ledna 1831 byl Hulakovský jmenován kancelářským praktikantem v pražském guberniálním archivu.¹⁷

¹⁵ Karel Chotek, nar. 1783 – 1868 ve Valtířově. V roce 1802 vstoupil do státní služby. Byl terstským gubernátorem (1816-1818). Poté se stal gubernátorem v Tyrolsku (1819-1824), kde založil mimo jiné tyrolské národní muzeum. Roku 1824 byl jmenován dvorním kancléřem a předsedou studijní dvorní komise ve Vídni a r. 1826 byl ustaven nejvyšším purkrabím českým. V tomto úřadě pracoval až do r. 1843 a za tuto dobu získal zásluhy za zvelebení Prahy. Po dovršení své čtyřicetileté státní služby v roce 1842 obdržel vyznamenání řád zlatého rouna. Roku 1843 se vzdal svého úřadu a žil potom na svých statcích až do své smrti v roce 1868. OTTO, Jan. *Ottův slovník naučný: Ilustrovaná encyklopaedie obecných vědomostí*. Praha, 1902.

¹⁶ PROKEŠ, Jaroslav. Jan Hulakovský: archivář pražského guberniálního archivu. In *Sborník archivu ministerstva vnitra*. 1938. s. 40.

¹⁷ Tamtéž, s. 40-41.

3. Práce v guberniálním archivu

Ustanovení praktikantem však Hulakovskému nevyřešilo finanční tíseň, jelikož tato funkce nebyla placená a podle tehdejších předpisů o státní službě se musela Hulakovského matka formálně zavázat, že bude svého syna vydržovat. Tento závazek byl jen platonický a Hulakovský se musel vydržovat sám, především z malého platu, jež dostával v muzeu. Teprve r. 1838 dostal Hulakovský i jako guberniální praktikant tzv. „královské“ roční adjutum 82 zl. a r. 1839 100 zlatých. Praktikantem byl Hulakovský devět let a teprve roku 1840, když zemřel guberniální kancelista František Di Corte, byl hledán jeho nástupce a k tomu se ještě uvolnilo i místo akcesisty. Na toto místo byl navržen a z důvodů výjimečné kvalifikace i jmenován právě Hulakovský, a to s platem 300 zl. ročně. Tento nízký plat znamenal pro Hulakovského, že byl odkázán na vedlejší práci v muzeu. V roce 1834 mu byl po opakované žádosti zvýšen plat na 500 zl. ročně. Další důležitou událostí v životě Hulakovského bylo, když byl jmenován v květnu roku 1846 guberniálním kancelistou s ročním platem 400 zl. Dva roky před tím, v březnu 1844, se vzdal Hulakovský ze zdravotních důvodů svého místa v českém muzeu, kde pracoval od roku 1830. Muzejní výbor ocenil jeho práci tím, že ho při této příležitosti jmenoval přispívajícím členem a sběratelem Vlasteneckého muzea českého.¹⁸

Hulakovského nízké postavení v pražském guberniálním archivu ani zdaleka neodpovídalo odborným vědomostem, které si přinesl do archivu a poté je dále rozšiřoval. V době, kdy Hulakovský vstoupil do služeb guberniálního archivu, se zde pracovalo podle Nádherného reorganizačního plánu. Hulakovský spolupracoval s Aloisem Jelenem na pořádání sbírky listin, jež čítala v roce 1832 na 3400 kusů. Další činnost v archivu vyvíjel ve spolupráci s Antonínem Schimonem na registrování sbírky tzv. kopiářů ze 16. a z 1. pol. 17. století. Rozmnožení archívniho personálu o Hulakovského umožnilo Nádhernému přistoupit k dalšímu bodu jeho plánu. Mělo to být uspořádání velikého aktového materiálu guberniálního archivu, jehož značná část zůstala bez pořádací práce J. J. Klausera a jeho pokračovatelů v 2. pol. 18. století až dosud v původním nepřehledném stavu. Tak bylo Hulakovskému hned na počátku jeho působení v guberniálním archivu přiděleno registrování oddělení aktového materiálu od r. 1527, uloženého v kryptě pod kostelem sv. Mikuláše, bez jakýchkoliv orientačních pomůcek v chronologickém uspořádání. Tato namáhavá práce zaměstnávala Hulakovského na dlouhá léta. Roku 1839 dospěl Hulakovský v registraci

¹⁸ PROKEŠ, Jaroslav. Jan Hulakovský: archivář pražského guberniálního archivu. In *Sborník archivu ministerstva vnitra*. 1938. s. 42-43.

uvedeného aktového materiálu do listopadu 1563. Příští rok tuto práci přerušil, jelikož mu bylo přiděleno zpracování oddělení kladských, slezských, lužických a moravských spisů, která činila 225 fascikulů. Ani tuto složitou práci Hulakovský nedokončil. V prosinci 1845 dospěl v pořádku uvedených archivních fondů do r. 1560. Tuto práci z důvodu nového rozdělení pořádacích prací v guberniálním archivu převzal Alois Jelen a Hulakovskému bylo přiděleno indikování tzv. kopiářů, jež byl předtím Schimonův úkol.¹⁹

¹⁹ PROKEŠ, Jaroslav. Jan Hulakovský: archivář pražského guberniálního archivu. In *Sborník archivu ministerstva vnitra*. 1938. s. 44-45.

4. Politické názory a článek Slovo včas

Archivář, spisovatel Jan Hulakovský byl oddaný vlastenec, který se zájmem sledoval politické dění a často je komentoval i v korespondenci. Například v dopise matce z 9. listopadu 1830 se Hulakovský vyjadřuje k tehdejší situaci v Praze roku 1830. „*Nového musím pověděti, že nám náš císař také nedůvěřuje, všechny stráže mají ostře nabitě kvéry a při kanonách na každé hlavní stráži mají taky patrony v zásobě, což nikdy nebývalo, zatím my dobří Čechové na nic nepomyslíme, a v spokojenosti, ač dost již utlačováni, žijeme, v krčmách je ticho, nedůvěřují si ani hlučně se obveseliti.*“ V dalším dopise z 12. října 1833 Hulakovský napsal: „*Z toho viděti, že nám císař není nepřítel, nýbrž že to jakékoliv zanedbání a utlačování české řeči našim nepřátelům, Němcům, kteří okolo něho jsou, k přičinění jest.*“ V jiném dopise z 8. října 1841 kritizuje německé noviny: „*neb ty nynější noviny mě netěší, ba zlobiti se musím, málo totiž toho Čechům příznivého, ale moc záhubného. Bůh rač se nad námi smilovati a nás chránit. Jest svrhovaný čas, abychom se všichni o své zachování přičinili, všechny síly seberouc.*“²⁰

Avšak byl při posílání dopisů velice obezřetný, zvláště poté, co se stal guberniálním úředníkem, protože korespondence byla kontrolována policií. Hulakovský přemýšlel o otázce postavení českého národa a českého jazyka v německy orientované monarchii. Vždy požadoval jen rovnoprávnost jaká českému národu náležela. Tyto obavy roku 1845 Hulakovského přiměly a podnítily k sepsání politickému spisu Slovo včas,²¹ v němž podkryl své politické názory na tehdejší politické prostředí. Také v něm řešil otázku hrozby, která by nastala spojením Rakouska a Německého celního spolku v jakousi celní unii.²² „Byl to pokus ještě před rokem 1848 sepsat nějaký dokument, který by pro širší veřejnost vymezoval jeho chápání politických cílů českého národního hnutí.“²³

„Spis tak nebezpečného obsahu vydal anonymně roku 1845 v Lipsku dr. Jan Petr Jordan, lužickosrbský spisovatel a vlastenec, tehdy učitel slovanských jazyků v Lipsku,

²⁰ SOKA Havlíčkův Brod, Korespondence Jana Hulakovského, SA I 6/49.

²¹ Přepis částí článku „Slovo včas“ z KOLLMANN, Josef. Jan Hulakovský: archivář obrozenecké doby (1804 – 1877). In *Sborník archivních prací*, roč. 25. Praha, 1975. s. 420-421. Text (rukopis) tohoto díla je uložen v SOKA Havlíčkův Brod, Pozůstalost Jana Hulakovského, SA I 9/4 III. Tisk (53str.) v archivní knihovně OA Havl. Brod. Že je Hulakovský autorem spisu dokládá jeho záznam v deníčku ze 17. března 1861: „Půjčil jsem malíři a fotografovi Bouskovi mé Slovo včas, tištěné v Lipsku.“ (SA I 13/103). Spis vydal anonymně roku 1845 v Lipsku dr. Jan Petr Jordan, lužickosrbský spisovatel a vlastenec, tehdy slovanský učitel jazyků v Lipsku, v expedici Slovanských letopisů.

²² Německý celní spolek byl založen r. 1834 pod vedením Pruska a sdružoval 18 států.

²³ ŠTAIF, Jiří. *Obezřetná elita: Česká společnost mezi tradicí a revolucí 1830-1851*. Praha, 2005. ISBN 80-7363-014-1. s. 135.

v expedici Slovanských letopisů.²⁴ K vydání tohoto spisu byla zapotřebí určitě veliká odvaha. A už jen jeho přečtení znamenalo velký risk, a proto takto nebezpečný a politicky závadný spis byl často ze strachu zničen. Tento spis přesně dokládá Hulakovského pocity a myšlenky a je velice vzácný. Dá se říci, že to byl jakýsi jedinečný „myšlenkový návod“ pro národní hnutí v roce 1848.

„Spis začíná vřelou obhajobou českého jazyka proti nechuti veřejnosti vůči nově vytvořeným slovům a přechází k otázce vlastenectví.“²⁵ Hulakovský ve spisu říká, že je potřeba získat nové vlastence, kteří se budou chtít vzdělávat a zajistit blaho a čest svému národu. Říká, že je potřeba získat do vlasteneckých řad mladé, kteří mají být vedeni a vychováni staršími a zkušenějšími. Mládež chce získat pro její duševní čistotu a nezkušenost s cizími vlivy a jejich duch je schopen přirozeně se ztotožnit s českým vlastenectvím. Tento názor souvisí s jeho přesvědčením, že je třeba neustále udržovat a podporovat národní vlastenectví a předávat ho mladším generacím, které zajistí jeho existenci.²⁶

Dále se důkladněji věnuje lásce k vlasti, která člověku ukládá různé povinnosti a zákony. Hulakovský pak tyto zákony upřesňuje a jmenuje ty hlavní. Je to zákon křesťanské lásky, přirozený zákon sebezáchovy a občanský zákon spravedlnosti, obecné jistoty a obecného dobra. Potom Hulakovský odhaluje své mínění o německém obyvatelstvu. *„Jak se velice prohřešují Němci, an u nás laskavého přijatí obdrževše, mezi námi se usadivše, z našeho chleba, našich mozolů se živíce, tuto lásku nám protivensstvím a záhubou splacují! To jsou vlci v rouše ovčím, falešní proroci, kteréž tedy nemilovati, ale jich se chrániti máme, a nedbati na jejich hlásání a učení: „Já jsem Kristus, u mne spasení!“ Proto běda nám, že jejich německé školy mezi sebou trpíme; vímeť k čemu jsou od jich zakladatele určeny a zřízeny. Máme-li ale Boha a bližního svého milovati, musí se to dít přirozeně. Láska nepodléhá žádným zákonům lidským; i nerozumná zvířata chválí Boha, a mají sebe ráda, každé podle svého způsobu, ve své řeči. Proč by jenom nám Slovanům této svobody nemělo býti přáno?“²⁷*

²⁴ KOLLMANN, Josef. Jan Hulakovský: archivář obrozenecké doby (1804 – 1877). In *Sborník archivních prací*. Roč. 25. Praha, 1975. s. 423.

²⁵ Tamtéž, s. 420.

²⁶ *...Tyto vlastence musíme si hledati a učiniti v mládeži jakožto té, kteráž cizím duchem ještě nenakvašena, falešnými předsudky nezkažena, nám neodcizena jest, noprž v nížto ještě přirozenost pouhá, česká, nevinná vládne, jenž ke všemu dobrému schopna jest, aby všickni ti jenž s mládeží obvláště zacházejí, a její vychování na starosti mají, rodiče, učitelé, vychovatelé, kněží, to si za svatou povinnost, děti nám neodcizovati, ale k pravému vlastenectví vésti; potřeba jest, i dítkám vlastenectví za povinnost předkládati.* SOKA Havlíčkův Brod, Korespondence Jana Hulakovského, SA 9/ 4 III.

²⁷ SOKA Havlíčkův Brod, Korespondence Jana Hulakovského, SA 9/ 4 III.

„Svou vlastní řeč máme užívat soukromě i veřejně ke svému vzdělání, vyučování ve školách a při řízení v úřadech. Jen zlomyslní ztřeštěnci mohou žádat, abychom se toho vzdali, jen ti nás chtějí zpotvořit v Němce. Má-li být český národ fyzicky a duchovně zachován, je nutné, aby v jeho žilách kolovala česká, slovanská krev, aby ho i československý duch oživoval a vzbuzoval v něm cit pro čest a vážnost k sobě samému, neboť mnohý se z nedostatku tohoto citu za svůj národ stydí, zapírá svůj rod a původ, přiznává se k cizincům, a tudíž se sám stává zrádcem svého národa, své vlasti i sebe sama. Někteří se pak mísí s Němci ze zjištěných důvodů a takto porušují svoji národnost. Proti tomu se může namítnout: jak je možno vzbudit úctu k svému národu, když je potupený, potlačený, nevzdělaný a celkem nemá žádného veřejného práva?“²⁸

Je to bohužel pravda, píše Hulakovský. *„Čech nemá žádného vyššího vzdělání leč ze škol německých, proti národu československému čelících; nemůže být ani řemeslníkem, leč se stane Němcem, leč vykáže se, že se naučil německy, nabyt vycvičení na školách německých; nemůže přijít k úřadům, podíl míti na správě zemské své vlasti české, leč umí německy, má vzdělání německé, ducha německého; nemůže býti ani zastavatelem své vlasti, býti vojákem, leč duchem německým, pod německými vůdci.“*²⁹ „Nemůže ani dosáhnout spravedlnosti u soudů, leč jen přes jemu nesrozumitelnou němčinu. Nemá ani žádného obhájce, neboť i stavové jsou poněmčeni a nemají žádné moci. Proto přirozené národní právo i sebezáchova vyžadují, abychom si dobyli rovných práv s jinými národy. V tom však vadí nejvíce nedostatečná vzdělanost národa a jeho vlastní řeč, takže i když úřady někdy použijí češtiny, je tak špatná, že činí tím hanbu jí i národu. Nepostačí, bude-li používána v literatuře; nevejde-li do obecného života a nestane-li se obecně přístupnou a srozumitelnou, nemůže přinášet žádný prospěch. Proto je nutno k tomu, aby se národ mohl dále vzdělávat, mít národní vyšší a nejvyšší školy, kde by se vzdělával ve všech oborech lidského vědění ve vlastním českém jazyce. K tomu musí směřovat všechno naše snažení a toto si vydobýt. K jednotě českého národa, k němuž se počítají podle Hulakovského nejen Češi, ale i Moravané, Slezané a Slováci, jen česká řeč může být prostředkem. Jedině česká řeč nás může sjednotit a žádné nářečí nemůže být povýšeno na spisovnou řeč. Sjednocení jazykové požaduje důvodu historické politické jednotnosti, jelikož Čechy, Morava a Slezsko náležely k českému království.“³⁰

²⁸ SOKA Havlíčkův Brod, Korespondence Jana Hulakovského, SA 9/ 4 III.

²⁹ Tamtéž.

³⁰ *...Neboť jakož i Morava i Slezsko politicky k Čechám, čili k českému království náležejí; tak i česká řeč jediná nás sjednotiti může a musí, zvláště když již od nejstarších časů jak na Moravě tak i ve Slezsku jako v Čechách ouřední řeč byla, vzdělána jest, nad německou řeč, jakož výše podotknuto, mnohými přednostmi vyniká, i*

V textu dále vyzýval vlastenecky smýšlející obyvatelstvo na Moravě i na Slovensku k jazykové jednotnosti. Byl přesvědčen, že ztráta jazyka je to samé, jako odejmutí svobody naší existenci, našemu životu. „Všeobecnou platnost německého úředního jazyka nařídil císař Josef II. v zájmu centralismu, a tudíž se němčina stala od roku 1787 předpokladem každého vyššího vzdělání. Josef II. bývá proto někdy obviňován z násilné germanizace.“³¹ Hulakovský varoval, „že poněmčí-li se vše, znamená to, že národ již zahynul. Mateřský jazyk považoval za nejsvětější majetek, a ti, kdo by nám ho chtěli vzít, by měli viset na šibenících jako kriminální zločinci. V slavném českém království má panovat němčina k věčné hanbě národa i trůnu? Po více než dvou stech letech musíme posud trpět následky bitvy na Bílé hoře. Němci, kteří se honosí pojmy *Rechtlichkeit*, *Redlichkeit*, *Biederkeit*, překonávají všechny barbarské národy svým barbarstvím a jsou od nejstarších dob úhlavními nepřáteli Slovanů. Čeština je ve vlastní zemi potlačována, což je v rozporu i se zákonem i s dosud platným Obnoveným zřízením zemským, které zaručuje oběma jazykům rovnoprávnost, neboť v článku 102 se praví, že obě řeči se mají rozmáhat,³² nehledě na to, „že české etnikum činilo na přelomu 18 a 19. století něco přes tři miliony obyvatel, asi 1/7 obyvatel Habsburské monarchie, a bylo jasné, že germanizace takového počtu lidí nebyla v možnostech tehdejší doby.“³³

Dále se Hulakovský zabývá německým celním spolkem. Varuje před Pruskem, které stojí v jeho čele a právě prostřednictvím spolku se chtějí Němci zmocnit Čech.³⁴ Dále předpokládal, že by se Němci houfně hrnuli do Čech a usazovali se zde. A cílem německého celního spolku je konečné poněmčení českého národa. Proto varuje před touto nastraženou pastí, protože vlastností Slovanů je lehkovážnost, abychom se za slibované výhody nezbavili své národnosti. Varuje před Německým celním spolkem i z pohledu celé rakouské monarchie, protože kdyby císař přistoupil do Německého celního spolku, dostal by se do závislosti na Prusku.³⁵ Na celním spolku by vydělali pouze velcí obchodníci a ostatní obyvatelstvo by bylo

mnohostrannou a vážnou literaturu již má... SOKA Havlíčkův Brod, Korespondence Jana Hulakovského, SA 9/4 III.

³¹ SEIBT, Ferdinand. *Německo a Češi: Dějiny jednoho sousedství uprostřed Evropy*. Praha, 1996. s. 185. ISBN 80-7363-014-1.

³² SOKA Havlíčkův Brod, Korespondence Jana Hulakovského, SA I 9/4 III.

³³ O tom KŘEN, Jan. *Konfliktní společenství: Češi a Němci 1780-1918*. Praha, 1990. s. 49/50. ISBN 80-200-0337-1.

³⁴ *...a tedy se Prusu jeho úmysl povedl, budeť on potom i jiných příčin a záminek vyhledávati, aby Čechy více a více na sebe vázal a vlastnil, až i docela podržel. Má-li jednou Čechy, i Morava jakožto appertinens s ostatním dílem Slezska jemu náležeti bude, a tu vezme, aniž se koho tázati bude. I jest tedy příčina, Prusu a od něho jednotou celní závislým státům nevěřiti...* SOKA Havlíčkův Brod, Korespondence Jana Hulakovského, SA 9/4 III.

³⁵ O tom ŠTAIF, Jiří. *Obezřetná elita: Česká společnost mezi tradicí a revolucí 1830-1851*. Praha, 2005. ISBN 80-7363-014-1. s. 136

znevýhodněno zvyšováním cen. Myslel si, že Němci by využívali naše zemědělské výrobky, které by získávali laciněji a vyváželi by je z Čech, což by vedlo k tomu, že Češi sami by měli těchto zemědělských plodin nedostatek a tím by se zvyšovala cena na českém trhu. Hulakovský píše, že „*velmi bychom se zmylili, kdybychom od tohoto spolku láci a povznešení národního obchodu očekávali. To by byla naše materiální škoda.*“³⁶ Varoval též před politickými problémy, které by mohly nastat v důsledku zrady slovanských národů od rakouské monarchie. Naznačil, že pokud by tyto národy poznaly zradu, začaly by se obracet se svými prosbami na okolní země jako například Sasko a Bavorsko, protože zde mají ústavy³⁷, ale v Rakousku mají sněmy jako pouhou maškaru. Nejen ústava byla v těchto zemích přitažlivá, nýbrž tu byla i otázka cenzury, která zde byla oproti Rakousku mírnější, a proto se zde literatura více rozvíjela. Proto varoval právě před Pruskem, které kdyby vpadlo do Čech, tak by se nesetkalo s odporem, jelikož v českém obyvatelstvu by to vzbuzovalo spíše sympatie.³⁸

Možnost jak zabránit zániku vidí Hulakovský v zachování si české národnosti a snaze dobýt si nazpět svoje národní práva. „Sami musíme o to náležitě žádat a zasadit se o to, neboť Češi jsou nejhlavnější oporou trůnu. Oddanost k trůnu a panovníkovi je silou národa, avšak panovník ho na druhé straně musí chránit při jeho národních právech. Naše žádosti bude třeba vymoci a nenechat se odradit případným odmítnutím ze strany našich protivníků. Bude třeba pokračovat neúnavně až do dosažení cíle.“³⁹ Zde je vidět, že se opět snaží burcovat český národ, aby se nespokojil s podmínkami v Rakouském císařství a aby se nenechal odradit prvním neúspěchem při prosazování národních práv.

Jelikož Hulakovský přikládal velkou váhu vzdělání, proto požadoval jako jeden z hlavních cílů zřízení národní československé školy. Ty školy měly nahradit německé a tím zabránit úpadku českého jazyka a zároveň to měla být obrana proti připoutání se Německému celnímu spolku, což by, jak již bylo zmíněno, způsobilo ještě větší závislost na Němcích, které by znamenalo zánik českého národa. Poté měl požadavek, aby se Čechy, Morava, Slezsko, ale i Polsko přestalo nazývat německými zeměmi. Chtěl, aby od spojené dvorské

³⁶ SOKA Havlíčkův Brod, Korespondence Jana Hulakovského, SA 9/ 4 III.

³⁷ Sasko- ústava přijata v roce 1831 a platná od r. 1832.

Bavorsko- ústava přijata roku 1818 a platná do r. 1918.

MLSNA, Petr. *Budování nezávislého ústavního soudnictví v Německu v letech 1945-1949*. Praha : FSV UK, 2006. ISSN 1801-5999. s. 7.[cit: 2009-06-10] URL:

<http://publication.fsv.cuni.cz/attachments/93_029_Mlsna.pdf>

³⁸ „*Kdyby se tedy Prusu po Čechách a přivtělených i jiných ještě dalších zemí zachtělo, a on při nejmenší dané příčině do země vtrhl, zdá se, že by neměl odporu...*“ SOKA Havlíčkův Brod, Korespondence Jana Hulakovského, SA I 9/ 4 III.

³⁹ Tamtéž.

kanceláře byla opět oddělena česká kancelář, která by se spojila s haličskou kanceláří, a tato česko-haličská kancelář by úřadovala česky a polsky.⁴⁰ Hulakovský požadoval obnovení struktury kanceláří před rokem 1749. Právě v tomto roce byla česká dvorská kancelář ve Vídni sloučena s rakouskou dvorskou kanceláří v direktorium.⁴¹ Toto mělo za následek, že „se tak rozplynula jednota zemí Koruny české ztělesňovaná dosud právě onou českou dvorskou kanceláří.“⁴² Právě tento požadavek byl ukázkou, že Hulakovský podporoval český státoprávní program, jenž měl za cíl obnovit starý český stát v rámci habsburské monarchie. Toto obnovení znamenalo spojení Čech a Moravy, k níž byl tehdy připojen i zbytek Slezska. To by mělo za následek, že by zemské úřady musely úřadovat v české řeči. Dále Hulakovský požadoval sjednocení Čech jak s Moravou, tak i se Slováky. Chtěl sjednocení z hlediska jazykového a literárního, což by posílilo postavení českého jazyka uvnitř rakouského císařství.⁴³

O těchto všech myšlenkách byl Hulakovský nepochybně přesvědčen, což je viditelné i na formě, jakou tento článek píše. V článku se člověk až podivuje nad Hulakovského odhodlaností a zaujetím, jakým se snažil podnítit v lidech národní vědomí, za které by měli bojovat. Z článku je možné usoudit, že Hulakovský byl stoupenec austroslavismu, které bylo před březnem roku 1830, ale i po roce 1848 hlavní politickou myšlenkou v českém prostředí. Austroslavismus si mimo jiné kladl za cíl „*povznesení českého národa rozvojem vzdělanosti, a proto požaduje české vyšší a vysoké školy, jazykovou rovnoprávnost češtiny s němčinou, a aby si mohl český národ spravovat své záležitosti v úřadech a soudech svým jazykem.*“⁴⁴ I když se může zdát, že tento spis je výrazně protiněmecký až šovinistický, není tomu tak. Hulakovský článek pojímá spíše pro obranu českých národních hodnot. Je zaměřen proti útlu českého národa a právem varuje před vstupem do Německého celního spolku, jenž by zvýšil moc Němců v Čechách. Hulakovský byl politickým stoupenecem myšlenky austroslavismu, a také stoupenecem postupného prosazování národních práv klidnou, legální cestou, na jejímž konci mělo být potvrzení požadavků císařem. „*Na druhé straně nebylo*

⁴⁰ ...Proto k žádání jest, aby i tento povstalý zlozvyk, Čechy, Moravu, Slezsko, ba i Polsko německé země jmenovati, konečně přestal. Poněvadž se to ale sotva docíliti dá, dokud náš český nejvyšší kancelář s německo – rakouským prvním kancelářem sjednocen, a tedy hlavně jen Němci obsazen jest, pročež i nevyhnutelná potřeba se uznává a žádati musíme, aby i královský český nejvyšší kancelář od arciknížectví rakouského opět oddělen a jen s haličským kancelářem spojen... SOKA Havlíčkův Brod, Korespondence Jana Hulakovského, SA I 9/ 4 III.

⁴¹ O tom JANÁK, Jan – HLEDÍKOVÁ, Zdeňka – DOBEŠ, Jan. *Dějiny správy v českých zemích: Od počátku státu po současnost*. Praha, 2005. ISBN 80-7106-709-1. s. 142.

⁴² SEIBT, Ferdinand. *Německo a Češi: Dějiny jednoho sousedství uprostřed Evropy*. Praha, 1996. ISBN 80-7363-014-1. s. 182.

⁴³ KOLLMANN, Josef. Jan Hulakovský: archivář obrozenecské doby (1804 – 1877). In *Sborník archivních prací*. Roč. 25. Praha, 1975. s. 422.

⁴⁴ Tamtéž.

Hulakovskému jasné, na kolik se tento program může opřít o českou stavovskou reprezentaci a na kolik by mohl být v budoucnu spojován s moderním konstitucionalismem.“⁴⁵ Hulakovský však věděl, že prosazování českých národních práv bude vždy narážet na odpor německého obyvatelstva.

Nešlo by tak ani o zlepšování postavení českého národa na úkor německého, ale spíše o zmenšování rozdílů mezi oběma národy, což pochopitelně německé obyvatelstvo v Čechách nechtělo připustit. Tento článek je radikální, a to jak v ohledu politickém, tak i jazykovém. A je zajímavé, že toto sepsal guberniální úředník ve službách státu a vyjadřovat v něm tak nebezpečné otázky, které kdyby byly zjištěny policií, znamenaly by pronásledování a velký postih. Tehdejší společnost byla zajisté ovlivněna děním ve Francii a stačilo, aby se veřejně rozšířil podobně laděný spis, který požadoval větší občanské svobody a mohlo by tak vzrůstat sociální a politické napětí uvnitř rakouské monarchie. Proto je pochopitelné, že Metternich a jeho policie se snažila o zabránění pronikání takovýchto podobně laděných spisů na veřejnost.

Jeho myšlenky se rodily na základě velice dobré znalosti tehdejší politické atmosféry a z důvodu znalosti politického dění v okolních zemích věděl, že tyto myšlenky, týkající se např. ústavy, jsou realizovatelné, a proto se je, i přes veliké riziko, které mu hrozilo, snažil rozšiřovat. Činil tak prostřednictvím korespondence s nejbližšími přáteli. V letech 1848-1851 se odvážil své politické myšlenky prezentovat veřejně a posléze na to velice doplatil.

⁴⁵ ŠTAIF, Jiří. *Obezřetná elita: Česká společnost mezi tradicí a revolucí 1830-1851*. Praha, 2005. ISBN 80-7363-014-1. s. 136.

5. Rakouská monarchie před rokem 1848

5. 1 Atmosféra po vídeňském kongresu v letech 1815 - 1835

Politická atmosféra v rakouské monarchii před rokem 1848 byla velice napjatá a pro některé naplněná očekáváním, jak dlouho dokáže udržet tzv. „meternichovský systém“ tento pozdně feudální stát pohromadě. Tento systém „*nevyrůstal organicky z feudálně stavovského státu, ale byl do značné míry administrativním a mocenským nástrojem vládnoucí dynastie, která se snažila regulovat podmínky společenského života s víceméně důsledným vyloučením veřejnosti.*“⁴⁶ Právě oddělení tohoto systému od společnosti a nemožnost její participace na politickém dění zvyšovalo nebezpečí konfliktů mezi státem a společností. Předzvěstí možným konfliktům byla Velká francouzská revoluce na konci 18. století, jež přerušila habsburské snahy a reformy shora. V roce 1815 se konzervativní hlavy států v Evropě dohodly na vytvoření Svaté aliance, která měla za cíl stabilizovat společnost a zabránit snahám o politické a sociální reformy, které by mohly ohrozit vládnoucí dynastie v Evropě. Cílem bylo navrátit stav, jaký panoval před Velkou francouzskou revolucí. „Problém byl však v tom, že většina odpovědných činitelů absolutistického systému v zemích habsburské monarchie se ani nepokusila vypracovat, natož pak realizovat promyšlenou alternativu osvícenské reformní činnosti.“⁴⁷

Dá se říci, že situace uvnitř monarchie po celých dvacet let po vídeňském kongresu byla pro společnost přechodná. Společnost byla de facto vytlačena z přímého podílu na politické moci, která byla uplatňována prostřednictvím systému státně byrokratického aparátu. Společnost si uchovala částečnou výkonnou moc na nejnižším stupni státní správy, ale tato moc nebyla nezávislá, jelikož byla kontrolována jinými státními institucemi. Vrcholné funkce v byrokratickém aparátu monarchie byly stále v aristokratických rukách, ale díky realizovaným osvícenským myšlenkám, mezi něž patřilo i odbourání poddanských svazků, „se otevřela, na středních a nižších stupních civilní i vojenské státní správy, možnost společenského vzestupu i lidem nepriviligovaným.“⁴⁸

Stát však v této době nepotlačoval projevy a snahy zemského patriotismu z hlediska kulturního do té doby, než začaly zasahovat do politického dění. Právě pečlivé oddělení politického života od kulturního umožnilo dlouhodobé soužití jednotlivých národů v rámci

⁴⁶ URBAN, Otto. *Česká společnost 1848-1918*. Praha, 1982. s. 11.

⁴⁷ Tamtéž.

⁴⁸ Tamtéž, s. 12.

celé monarchie. Monarchie se nesnažila o vytváření nějaké společné kultury a nechala jednotlivé národy, aby si víceméně vytvářely svoji vlastní kulturu, ale bez politických požadavků. Všechno má však své hranice. Jelikož se česká kultura čím dál více vymezovala vůči té německé a zároveň získávala česká společnost větší sebevědomí, bylo jen otázkou času, kdy se český národ začne hlásit o svá politická a občanská práva.

České národní a jazykové tradice se udržovaly hlavně na venkově a menších venkovských městech, avšak organizovaný plán národního obrození vyšel z Prahy. Takovými tvrzemi národního sebevědomění a výchovy byly v Praze muzeum, založená při něm Maticе, Vlastenecká společnost přátel umění se svou galerií i se svými vůdci a iniciátory. Právě v Praze vycházelo dostatek knih věnující se palčivým tématům. Dá se říci, že právě proto byla Praha místem, ze kterého nejčastěji vycházely požadavky na zrovnoprávnění.⁴⁹

„Oporou těmto požadavkům poskytovala sdružení a spolky, v nichž se seskupovala uvědomělá vrstva z měšťanstva a inteligence. Ve spolkovém životě se členové utvrzovali ve vlasteneckém zanícení a dokazovali svou sounáležitost a věrnost svým myšlenkám nejrůznějšími formami.“⁵⁰

5. 2 Nástup Ferdinanda I. v roce 1835 a atmosféra před rokem 1848

V roce 1835 zemřel František I. a na jeho místo nastoupil Ferdinand I., který byl „*ve skutečnosti vším jiným než skutečným vladařem.*“⁵¹ Bylo paradoxní, že takovýto člověk vládl v absolutistickém státě, který byl postaven na samotné osobě a jednání panovníka, který měl rozhodovat prakticky o všem nejdůležitějším. Stabilita monarchie byla ohrožena nejen v důsledku neschopného panovníka, ale příčina byla mnohem hlubší. Příčina tkvěla v pronikání myšlenek Francouzské revoluce, které se Svaté alianci nedařily omezit. Směr evropského vývoje v první polovině 19. století udávala Anglie a Francie, ve které se rozvinuly nové formy výroby, jenž přinesla průmyslová revoluce. Právě rozvoj kapitalismu byl nadějí pro strnulou ekonomiku absolutistických států té doby. Nové výrobní způsoby přinášely státům mnohem větší zisky a tím i růst společenského bohatství, které zajišťovalo klid a stabilitu uvnitř státu.⁵² Na druhou stranu „*však celkové poměry v Evropě první pol. 19. st.*

⁴⁹ MELNIKOVA – PAPOUŠKOVÁ, Naďa. *Praha před sto lety*. Praha, 1935. s. 5.

⁵⁰ MAREK, Jaroslav. *Česká moderní kultura*. Praha, 1998. ISBN 80-204-0674-3. s. 66.

⁵¹ URBAN, Otto. *Česká společnost 1848-1918*. Praha, 1982, s. 13.

⁵² Tamtéž.

*podněcovaly vznik národních ideologií, které odmítaly státní rakouský patriotismus a byly namířeny proti panství Habsburků.*⁵³

Habsburská monarchie se snažila těmto novým podmínkám přizpůsobit podle svého. Pokusila o aplikování nových progresivních forem výroby do podmínek společnosti, která byla postavena na poddanských vztazích a jejich tradiční závislosti. *„Na tomto stavu se nic podstatného nezměnilo ani od poloviny třicátých let, kdy hospodářská politika státu vycházela již kapitalistickému podnikání přímo vstříc.*⁵⁴ Avšak ani tyto snahy nevedly k rozvoji bohatství ve státě. *„Právě v této době se čím dál viditelněji projevovala neschopnost státu aplikovat nové sociálně-ekonomické a kulturně-politické trendy a to mělo za následek sílící hlasy kritiků. V této době měli kritici velký prostor veřejně komentovat tehdejší dění, jelikož tento stát bez kvalitního vedení je už ani nedokázal potlačovat.*⁵⁵

V této uvolněné atmosféře se začaly otevřeněji vyjadřovat myšlenky na zrovnoprávnění jednotlivých národů uvnitř heterogenního nestabilního státu. Do této doby se dá říci, že ve státě panovala atmosféra národního klidu a míru. *„Pokud jde o německou stranu, lze-li pod tento pojem shrnout heterogenní seskupení tehdejšího Německví, nezaujímalá vůči Čechům a jejich hnutí a priori negativní a nepřátelský postoj, jako třeba vůči Polákům v pruském záboru.*⁵⁶ Důvodem, proč byli Češi takto vnímáni, je že Němci se necítili jejich existencí nějakým způsobem ohroženi. Řekl bych, že se lišil pohled Němců žijících v Rakousku a českých Němců. Němci mimo Čechy byli vůči českému obyvatelstvu a jeho projevům více méně tolerantní a bylo to důsledkem spíše vzdálenosti a neznalosti. Kdežto čeští Němci se cítili nadřazení a výrazně vystupovali proti vývoji, který směřoval ke zlepšování postavení českého národa vůči nim a v důsledku toho oslabování německého vlivu. *„Velká část německy mluvících obyvatel českých zemí nechtěla akceptovat myšlenku, že by Češi mohli představovat plnohodnotný národ, navíc rovnoprávný s Němci. Byli maximálně ochotni uznat českou etnickou skupinu a přiznat jí právo na svébytný kulturní, nikoli politický vývoj.*⁵⁷ České národní hnutí na rozdíl od jiných etnik žijících v habsburské monarchii bylo vývojově mnohem dál. *„Český národotvorný proces byl založen na živé společenské aktivitě, třeba že byla dlouho omezená jen na města: sféra asimilace byla zároveň první líhni*

⁵³ KOLEJKA, Josef. *Národy habsburské monarchie v revoluci 1848 – 1849*. Praha, 1989. ISBN 80-205-0042-1. s. 29.

⁵⁴ URBAN, Otto. *Česká společnost 1848-1918*. Praha, 1982. s. 13.

⁵⁵ Tamtéž, s. 14.

⁵⁶ KŘEN, Jan. *Konfliktní společenství: Češi a Němci 1780-1918*. Praha 1990. ISBN 80-200-0337-1. s. 61.

⁵⁷ POKORNÝ, Jiří – VELEK, Luboš – VELKOVÁ, Alice. *Nacionalismus, společnost a kultura ve střední Evropě 19. a 20. století*. Praha, 2007. ISBN 978-80-246-1398-7. s. 45.

češství.⁵⁸ Takže se dá říci, že národnostní problémy byly většinou záležitostmi smíšených a nejvíce germanizovaných měst. Tato germanizace spočívala hlavně v tom, že němčina byla vyučovacím jazykem v městských školách. Právě toto chtěla národní obrozenecká generace vedená J. Jungmannem změnit. Chtěli, aby se vytvořily i školy, ve kterých by se vyučovalo v českém jazyce, aby si děti mohly vybrat, v jakém jazyce se chtějí vzdělávat. „Měšťanstvo a jeho vznikající národní vědomí a nacionalismus v podmínkách pozdně feudální společnosti bylo velice účinným nástrojem boje proti v té době privilegovanému univerzalizmu a aristokratickému liberalismu uzavřené stavovské společnosti.“⁵⁹ Je možné říci, že hlavní myšlenkou jazykového zrovnoprávnění nebyl postoj proti německému jazyku, ale spíše požadavek, aby se čeština mohla rozvíjet paralelně s němčinou a vedle ní. „*To nebyl jen výraz nedospělosti hnutí, ale projev tehdejšího nacionalismu vůbec – tendence k nacionální výlučnosti a nadvládě byla v něm zmírňována humanitou herderovského typu; bez zřetele k vývoji a typologii nacionalismu nelze česko – německé téma vůbec pochopit.*“⁶⁰

Neschopnost státu řešit ve čtyřicátých letech 19. století tyto sociální a politické problémy byla předzvěstí blížících se revolučních bouří. Předznamenávaly je události uvnitř rakouské monarchie, které naznačovaly vnitřní oslabení absolutistického systému. V důsledku toho musela monarchie čelit vzrůstajícímu občanskému sebevědomí a kritice od opozice.

„*Hlavní inspirací této opozice, jež se prezentovala hlavně populárními politickými brožurami, pašovanými do Rakouska z emigrace, nebyl už ovšem francouzský demokratický liberalismus, ale anglický liberalismus s jeho ideálem konstituční monarchie a kompromisu nových měšťanských sil s aristokracií.*“⁶¹ Tyto věci logicky způsobovaly oslabení vnější funkce habsburského soustátí jako jednoho z hlavních pilířů Svaté aliance. Pokles prestiže Habsburků byl obrovský ve srovnání s rokem 1815, kdy se dávala za vzor konzervativní Evropě a byla na straně vítězů napoleonských válek. Ale ve čtyřicátých letech byla centrem sociální a politické heterogenity a nepokrytě se spekulovalo o možném rozdělení. Habsburkové neměli problémy jenom v Čechách, ale i v jiných částech svého státu.

Nejcitlivějším místem zůstávaly italské země, kde bylo založeno široké národní hnutí usilující o sjednocení Itálie. Podporou pro italské národní hnutí byla prohra rakouského císařství ve švýcarské válce v roce 1847, která znamenala diplomatickou prohru pro habsburskou monarchii. Olej do ohně přilila i rakouská intervence do záležitostí papežského státu po reformách Pia IX. v létě 1847. Italské národní hnutí zaznamenalo úspěch při vítězství

⁵⁸ Tamtéž, s. 62.

⁵⁹ O tom URBAN, Otto. *Kapitalismus a česká společnost*. Praha, 2003. ISBN 80-7106-500-5. s. 33.

⁶⁰ KŘEN, Jan. *Konfliktní společenství: Češi a Němci 1780-1918*. Praha, 1990. ISBN 80-200-0337-1. s. 64.

⁶¹ Tamtéž, s. 69.

konstitučního hnutí na Sicílii v lednu 1848. V této době se zdálo, že právě Itálie bude hlavní roznětkou pro sociální a politické bouře po celé Evropě, ale rozhodující podnět k akci přišel od moderní francouzské buržoazní společnosti. Zprávy o únorových a březnových bouřích se velice rychle rozšířily po celé Evropě. Vyústění a prosazení konstitučních snah a republikánských myšlenek ve Francii bylo podstatným narušením monarchistických principů po celé Evropě a bylo jen otázkou času, kdy se tyto tendence projeví v do té doby stabilních absolutistických monarchiích.⁶²

⁶² O tom URBAN, Otto. *Česká společnost 1848-1918*. Praha, 1982. s. 18.

6. Jan Hulakovský a členství ve Svornosti

Hulakovský byl aktivním členem Svornosti.⁶³ Svornost byla zvláštní český ozbrojený sbor, zvaný také někdy Svatováclavské bratrstvo. Tento sbor byl ustaven v březnu 1848 na nádvoří Klementina. Sbor byl činný v tomtéž roce při „svatodušní bouři“ 12. června 1848 při hlídání Českého muzea, které sídlilo na Příkopech. Avšak stráž skládající se z členů Svornosti, jež stála před Českým muzeem, nedokázala čelit vojenské přesile rakouského vojska a byla donucena vzdát se. Stráž byla zajata a spolu s ní další členové Svornosti. Poté byli nějaký čas vězněni a vyslýcháni na Hradčanech. I když vyšetřování vězněných členů sboru Svornosti neobjevilo nic trestuhodného, byl přece jen sbor Svornosti zrušen a přes všechny žádosti a reklamace již nebyl obnoven.

Sbor byl tvořen hlavně příslušníky tehdejší inteligence. Zakladatelem byl baron Karel Maria Villani, který byl též velitelem skupiny a ve sboru byla taková známá jména jako Václav Vladivoj Tomek, který v době vzniku vyučoval na pražské univerzitě. Další známou osobností tehdejší inteligence byl spisovatel Karel Havlíček Borovský nebo také jméno skladatele Bedřicha Smetany patřilo ke členům Svornosti. Bedřich Smetana složil pro Svornost spolkovou hymnu, čímž dal najevo svůj zájem o tuto skupinu, která se snažila bránit českou tradici a práva na existenci národa uvnitř rakouského císařství. Tento, dá se říci,

⁶³ O činnosti sboru Hulakovský napsal článek „Svornost“ v rukopise. „Skutečně dopustil se týž sbor toho ukrutného hříchu, že přispěl k udržení pokoje zde bez prolévání krve, což jsem sobě Čechové obzvláště za čest pokládali, an ve všech jiných velkých městech již krev tekla, a že za tou příčinou na naše pozvání náš nejdobrotivější král Ferdinand V. z Vídně uteklý k nám přijíti a zde po delší čas přebývati připověděl. Přispěl náš sbor i k tomu, by se k udržení celosti a samostatnosti císařství rakouského, a zvláště k nenáležitosti a k nynějšímu nepřipojení království českého k německé říši, poslanci do Frankfurtu v Praze i jinde v Čechách nevolili. Dávala Svornost, ctíc a hájíc národnost Slovanskou, zaručenou nám od našeho císaře a krále udělenou konstitucí, anobř bez naší žádosti i od samého parlamentu Frankfurtského, čestnou stráž Slovanskému sjezdu jako dříve deputaci vídeňské v Praze. Byla i tím nebezpečnější, že se mladé Svornostky rojily a k ní připojovaly, a že ona si lásku obecného lidu, německy Pöbel jmenovaného, získala, i že se jí báli ti, jimžto zlé svědomí pokoje nedalo.

To byli hříchy, kteří se Čechům a zvláště Svornosti odpustiti nemohli, kterýž ale ovšem nepostačovali, aby chom slušně obžalováni a podle chuti německé potrestáni býti mohli. Co se tedy na nás nenašlo, muselo od Němců teprve býti ošemetně vymysleno, a jejich vina se zasluženým trestem na nás býti uvržena. Oni usilovali o roztržení, anobř o zrušení císařství Rakouského, chtěli a chtějí našeho mocnáře učiniti pouhým manem či poddaným nového, teprv zvolenou býti majícího císaře německé říše, anobř jenom vladaře ve Frankfurtě jiní chtí míti pouze republiku říšskou, naše pak království české mělo a má se státi pouhým krajem německým, v němž co by Čechy očekávalo a ještě pro nás uchystáno jest, jsme již dílem zkusili ve svatodušním týdnu a dále. Oni, jestli se tomu dobrovolně nepodrobíme, již zjevně vyhrožovali, že nás ohněm a mečem k tomu donutí, přislíbivše nám tedy svobodu na místě ni co nejfalešnější barbar vojnou nás vyhubiti a naši zem násilně sobě osvojiti usilují. Německé spolky, města a kraje v Čechách samých buntují se tajně i veřejně proti nám s cizozemci a hrozí výslovně neposlušenstvím i odtrhnutím se od koruny české a kníže Windischgrätz toho všeho jim skrze prsty, prohlíží žádné nebezpečnosti v tom nevidí aniž ty kraje a hranice osadí. O nás ale rozhlásili nejhanebnější lži daleko, široko hluboko rozvětveném spiknutí, že prý jsme chtěli, když jsme Jeho c. k. Maj. do Prahy zvali, velikou slovanskou říši s královským jejím sídlem v Praze zříditi, pak když Jeho c. k. Maj. do Prahy nepřijel, že prý jsme chtěli všechny Němce v Praze jednou nocí zavraždit, Čechy od císařství Rakouského odtrhnouti, najednou pět neb šest králů si voliti, k tomu Ruskému císaři se poddati a ještě republiku

vlastenecký sbor byl mezi českým obyvatelstvem velice oblíben. Opačný názor však měli obyvatelé německé národnosti, který tento sbor považovali za protiprávní a měli z něj hrůzu, „jelikož členové tohoto sboru byli v některých případech ozbrojeni šavlemi či střelnými zbraněmi, které ale představovaly mnohem více symboly revoluce než přímou hrozbu ozbrojeným povstáním.“⁶⁴ Členové sboru byli označeni červenobílou páskou s nápisem Svornost, kterou nosívali připnuté kolem paže.

Jan Hulakovský byl i přes svoji vadu sluchu plnohodnotným členem Svornosti a byl zařazen do „třetího spolku 9. setniny v nově na prozatím zřízeného obranstva na Starém Městě pražském“.⁶⁵ Je známo, že patřil mezi zatčené členy před Českým muzeem a byl poté vyslýchán dva dny na Hradčanech. Aktivní činností ve Svornosti dokazoval Hulakovský své vlastenecké smýšlení a zároveň dokazoval, že mu nebyl osud české země a lidí v ní lhostejný a bojoval za ni stejným způsobem jako například jeho další známý František Palacký. Hulakovský se s Palackým blíže seznámil při paleografické práci pro hraběte Kašpara Šternberka. Hrabě Šternberk využil Hulakovského znalosti ve čtení starých písem a poslal jej společně s Palackým do Třeboně a do Českého Krumlova pro sebrání studijního materiálu ke Šternberkově práci „Versuch einer Geschichte der Bergwerke in Böhmen“⁶⁶. Ohledně téže

prohlásiti (to německá filosofie) a v to spiknutí byla obzvláště Svornost zapletena, an prý zbraň svou jedem natírala, od Ruského císaře, od Poláků, a Bůh ví ještě od koho, upláceti se dala, již i korunu českou v Museum, svém shromáždíšti a strážíšti, schovanou měla (to všechno nejenom zbraň a střelivo, ale i jed, sedm miliónů ruských rublů a koruna česká se v Museum paterou vojenskou visitací vyhledávala) a posledně i spolufídila stavění barikád, kdežto ani jednoho Svornostenského důstojníka na barikádách a v celé té bouři viděti nebylo.

Proto musela se Čechům ta čest, že pokoj bez násilí udrželi, vzítí. Musel místo císaře-krále, místo vladaře arciknížete Františka Josefa s odpovědným ministerstvem do prahy přijíti smrtonošný Windischgrätz a pak co vítěz nad barikádami a co jediný neobmezený a neodpovědný panovník se svým spojencem gub. prezidentem Thunem neslavné paměti na hradě se ubytovati. Proto musel Slovanský sjezd, vzdor konstituční svobodě a vzdor všemu právu národnímu i vzdor pohostinství, ještě i od surových národů ctěného, zákeřnicky býti rozprášen. Proto musela Praha místo volby do českého sněmu býti vojensky přepadena a bombardována, čemuž německý díl národní gardy napomocen byl. Proto museli být nejhorlivější Čechové a jiní co jich spojenci podezřelí ale zvláště Svornost býti zajati, na Hradčanech uvězněni a před vojenský soud od Windischgrätze na hradě Pražským zřízený k vyšetřování i k odsouzení (byloť stanné i náhlé právo prohlášeno) dostavováni. Proto musel národní výbor i sbor Svornost býti zrušeny, kdežto Constitutioneller Verein a Sicherheitsverein, vědomě proti Čechům bojující a nejvíce bouřící, posavad trvají. Konečně, když se zbraň jejich vlastníkům vracela, Svornostenské sudlice či píky přece co kořist v c. k. zbrojnici podrženy, proto že prý slov Windischgrätzových ta a podobná zbraň jest proti národnímu právu (wider das Völkerrecht). No přijměte a použíte Vy osudové Svornosti naučení od knížete Windischgrätze, když se Vám mé mínění nelíbilo, že lepší jsou ručnice s bodáky, než ty nemotorné zastaralé sudlice, a opatřte si zbraně a střelivo, to bude zcela dle národního práva! Že toto všechno k utlačení Čechů a zvláště Svornosti směřovalo, jesti již patrné, byla proto radost Němců nad zdarem tohoto-musím říci- proti nám spiknutí tak veliká, adresy díků a chvály od nich za to Windischgrätzovi vzdávání tak valné a hojné, že se to jemu samému zhnusilo a on veřejně prohlásil, že ono zbourání nikoli nebylo protinárodní. Zdali ostatně, mimochodem řečeno, toto jeho prohlášení bylo upřímné, dá se nejlépe z toho posouditi, jak on prohlásiv se též za obhájce konstitučních práv a svobod, tyto práva a svobody skutečně hájí.“

SOKa Havlíčkův Brod, Pozůstalost Jana Hulakovského, SA I 9/71.

⁶⁴ ŠTAIF, Jiří. *Obezřetná elita: Česká společnost mezi tradicí a revolucí 1830-1851*. Praha, 2005. ISBN 80-7363-014-1. s. 259.

⁶⁵ Tamtéž.

⁶⁶ Pokus o historii hornictví v Čechách. Přeložil J. K.

věci byl Hulakovský roku 1837 poslán, avšak už samostatně, do Kutné Hory zvláště ke srovnání Pentherova vydání horních práv od krále Václava II. s tamějším původním rukopisem.

Dalším dokladem jeho vlastenectví a postoje k českému národu může být i jeho podíl při zakládání Matice české. Ze svého skrovného platu totiž složil úplný vklad k Matici české⁶⁷ roku 1836. Po dobu svého zaměstnání v muzeu navíc Hulakovský překládal od roku 1833 jednání Společnosti muzejní a podával též čtvrtletní muzejní zprávy do *Novin pražských* a do *Muzejníku*. Dále přispíval od roku 1835 do časopisu *Květy* pod zkratkou J. H., od roku 1837 psal už pod plným jménem do *Muzejníku*.⁶⁸ Přispěl také v letech 1851 a 1852 do *Růžičkova kalendáře*. V roce 1860 přispěl do *Památek archeologických*, dále ke slovníku technologickému i do *Jungmannova slovníku*, do německého *Lausitz Magazin* (*Lužický magazín*) aj.

Hulakovského pohled na dění v roce 1848 je zřetelně vlastenecký, tudíž čekal, že v tomto období revolucí a bojů za národní zájmy vše dopadne jinak. Není jasné, jestli měl přesnou představu o tom, jak by měla vypadat pozice českého národa uvnitř rakouského císařství, ale je jasné, že počítal se zlepšením postavení českého národa. Z důvodů příslušnosti k Matici české je možno říci, že v otázce jazykové byl určitě na straně pro zrovnoprávnění českého jazyka s německým. Podporoval užívání českého jazyka ve všech důležitých oblastech lidské činnosti. Věděl, že identita národa musí být posílena v oblasti jazykové, a proto spoluzaložil Matici českou, která toto měla mezi vytyčenými cíli.

Politické dění v Čechách ale nešlo mimo Hulakovského. Důkazem toho je, že se účastnil sjezdu ve Svatováclavských lázních konaného v březnu 1848. Zde měla být vytvořena delegace pro předání petice do Vídně. V této delegaci nemusel chybět Hulakovský, jenž byl ale v hlasování při výběru delegace těsně přehlasován.⁶⁹ Tato delegace byla dne 19. března 1848 radostně vyprovázena na dnešní Masarykovo nádraží, zástupy lidí zpívaly

⁶⁷ Maticе česká vznikla roku 1831 z iniciativy Františka Palackého a skupiny vlastenců, kteří usilovali o povznesení českého jazyka a literatury a o lepší podmínky pro vydávání českých knih. Oporu našli v Národním muzeu v Praze, kde byl ustaven Sbor pro zdělávání řeči a literatury české. Při tomto sboru byl založen peněžní fond s názvem Maticе česká, který sloužil k vydávání hodnotné české literatury. Fond vznikl z dobrovolných příspěvků a dárci zakladatelského příspěvku dostávali knihy vydané Maticí zdarma. Založení Maticе české se setkalo v české společnosti s velkým ohlasem a její podpora se záhy stala přímo vlasteneckou povinností. [cit. 2009-04-15]

URL: <http://www.nm.cz/snm/maticе/maticе_historie.html>

⁶⁸ ČČM 1839, 39, str. 338-446, ČČM 180, 44, str. 146-161, 297-312, 420-433. Cit. dle KOLLMANN, Josef. Jan Hulakovský: archivář obrozenecké doby (1804 – 1877). In *Sborník archivních prací*. Roč. 25. Praha, 1975.

⁶⁹ SOKA Havlíčkův Brod, Korespondence Jana Hulakovského, SA I 10/80, Koncept psaní nejmenovanému knězi v Německém Brodě.

svatováclavský chorál.⁷⁰ Těmito gesty dával český lid najevo, že chtěl s postavením českého národa uvnitř monarchie něco dělat.

Není známo, zdali se Hulakovský přímo účastnil Slovanského sjezdu, na kterém se setkali zástupci všech slovanských národů a diskutovali zde o možnostech spolupráce slovanských národů a Slovanů s Němci. Za zástupce českého národa byl určen František Palacký. Ten hned na začátku sjezdu 5. května vydal „Prohlášení k neslovanským národům v Rakousku o Slovanském sjezdu“. Odmítl v něm všechna německá podezření ze separatizmu, panslavizmu nebo rusizmu. V prohlášení byly nastíněny požadavky slovanských národů. Bylo požadováno zrovnoprávnění všech národností v Rakousku a též bylo zdůrazněno, že slovanské národy nechtějí v žádném případě utlačovat ty neslovanské. Palacký zde mimo jiné přednesl myšlenku austroslavismu, což měla být koncepce státního zřízení formou federace, která by zajistila dlouhodobý mír. Palacký tím chtěl dosáhnout určité autonomie národů uvnitř Rakouského císařství. Další otázkou, kterou řešil Slovanský sjezd byl otázka „Velkoněmectví“, jež by znamenala spojení ostatních zemí německého spolku v jeden stát a jeden národ. Výsledkem jednání byl dokument Manifest sjezdu slovanského národům evropským a List k císaři. Budoucnost těchto dokumentů však byla zmařena pozdějšími násilnostmi uvnitř Prahy.

6. 1 Článek Svornost

Jan Hulakovský se jako vlastenec určitou měrou ztotožňoval s požadavky Slovanského sjezdu a důkazem toho je aktivní účast ve sboru Svornosti, která se snažila tyto myšlenky hájit. Nakonec i sám Hulakovský nevydržel pozdější pomluvy a výmysly na adresu sboru Svornosti a napsal článek „Svornost“, ve kterém obhájuje jednání sboru Svornosti a snaží se očistit jej od pomluv a lží, které se o sboru šířily. V článku uvádí i některé z tehdejších pomluv šířených rakouskými úřady. Například se šířilo, že cílem povstání bylo vytvoření Slovanské říše s hlavním městem Prahou, nebo že plánovali pozabíjet všechny Němce v Praze a odtrženou českou zemi připojit k Rusku a ještě k tomu prohlásit odtržené Čechy republikou. Hulakovský však sbor obhájuje tím, že na barikádách nebyl viděn ani jeden z důstojníků Svornosti a že Svornost se snažila o udržení celistvosti monarchie. Z článku je snadné pochopit, že Svornost nechtěla prosazovat své myšlenky násilím. Členové byli ozbrojeni z důvodu ochrany muzea a sebe samých při svatodušních bouřích. V článku také Hulakovský

⁷⁰ SOKA Havlíčkův Brod, Korespondence Jana Hulakovského, SA I 10/80, Koncept psaní nejmenovanému knězi v Německém Brodě.

zjevně požaduje zrovnoprávnění Čechů s Němci a přijetí konstituce.⁷¹ Dalšími věcmi, které Hulakovský požaduje, je podíl na vládě a možnost vlastního českého vojska pro obranu národa. Když Rakouská monarchie na tyto požadavky přistoupí, tak nastane stav sjednocení a národy uvnitř státu budou vedle sebe žít bez problému. Dále obhajuje legitimitu pražské gardy v Praze a píše, že jestli je v Praze více jak polovina obyvatel české národnosti, měla by zde být přítomna i jejich národní garda. Píše, že takovouto národní gardou je právě Svornost a nesmí být v žádném případě zrušena, jelikož představuje národního ducha v národním kroji a je jediným představitelem české národnosti v národní obraně. Přesto německá strana nepřestávala ve svém nepřátelství a hledala sebemenší příčiny, aby mohla Svornost veřejně zdiskreditovat a následně zrušit. Nikdo nechtěl brát v potaz, že právě Svornost se zasloužila o udržení klidu v pražských ulicích a zachování jednotnosti Rakouské monarchie, čemuž je důkazem již výše zmíněný Hulakovského článek.

Hulakovský dále vyzýval jiné členy Svornosti, aby nepřijímali potupné návrhy na obnovení činnosti, protože kdyby návrhy přijali, bylo by to horší nežli předchozí lživé výroky na adresu Svornosti. Nechtěl tím připustit morální diskreditaci členů v očích českých obyvatel. Hulakovského politický postoj k této době dokládá i dopis z 19. června 1848,⁷² kde ukazuje dobovou atmosféru v Praze a také to, že jeho politické myšlení nebylo radikální, ale spíše vyzrálé díky častým návštěvám Měšťanské besedy, která byla centrem vzdělanců a jejich plodných debat na různá témata. Chtěl, aby český národ dosáhl občanských práv a svobody postupnou a klidnou cestou a v rámci ústavy. Byl si vědom, že případné snažení

⁷¹ SOKA Havlíčkův Brod, Pozůstalost Jana Hulakovského, SA I 9/71 VI, Článek „Svornost“ v rukopise.

⁷² SOKA Havlíčkův Brod, Korespondence Jana Hulakovského, SA I 10/80, Psaní nejmenovanému knězi v Německém Brodě 19. června 1848. „Dály se tu ovšem velké a smutné věci, ale psátí jsem Vám dílem nemohl, dílem i nesměl pro nebezpečnost. Co se zdálo, již zajisté víte z novin, ale sotva pravdu, nebo tu noviny jistě nesmějí povědět, běda redaktorům, kteří by se k tomu odvážili. Zatknutí a uvěznění jest jejich nevyhnutelný los, jako se již i našemu pro právo i pravdu i národnost českou horlícímu Havlíčkovi přihodilo. Nyní panují co d'áblem posedlí Němci, neboť jejich hlava je gub. prezident hrabě Thun a komandující kníže Windischgrätz, oba zrádcové vlasti, kteří si všechnu lež a bezpráví dovolují. Faleš hrubě násilí a sočení na Slovanstvo jestiť od nejdávnejších časů charakterem Němců. Proto nedivte se, že svou vinu nás strkají, o nás nejhanebnější lži roztrušují (zvláště v Augsburgských Všeobecných nocinách) a hned ohněm a mečem nás vyhubit chtějí. Taková úkrutnost, taková rozsápanost nebyla ani u sprostého lidu na Židy, nmluvily se o nich žádné lži, a přece jaký křik tito zdvihli! a hned jsme jim byli všickni k ochraně, ku pomoci. Na nás ale vypadnou Němci v největším pokoji, v málo dnech po slavnosti míru a zbratření zrovna po zákeřnicku, začnou nás mordovat, mají nám za zlé, že jsme se bránili, že jsme o pomoc volali a zvítězivé nad námi, poněvadž jsme děla neměli, nedovolí nám ani světu pravdu oznámiti, k ospravedlní své do nebe volající úkrutností metají na nás lži, a takové lži neštítí se ani Thun ani Windischgrätz ve svých úředních ohlašováních rozšiřovati. Není divu vždyť tito dva páni vydávají již také dekrety a nařízení, jaké vydávají ani císař již moci nemá a také nevydává a to vše činí sami od sebe, jakoby ani gubernium a jiných úřadů již nebylo, dělají se tedy vyššími pány nad císaře a krále. Avšak musí také na tyto zrádce zemské, buřiče, mordýře, roubiče, paliče, a ctiutruhače zasloužený trest přijíti, buď lidský anebo božský, jinak já na spravedlnost božskou ani na pána Boha nevěřím a to jsem již několikrát řekl bez ostýchání. Bude se Vám zdátí, že i já přepínám. Ó né, nikoli.“

formou revoluce či jiných radikálních prostředků by bylo jen záminkou pro zásah německého vojska a tvrdého potlačení a odmítnutí národních požadavků.

7. Události po roce 1848 a politika neoabsolutismu

Na konci roku 1848 Ferdinanda V. Dobrotivého střídal na trůně František Josef I., který v březnu 1849 vydal tzv. oktrojovanou ústavu, která však nesplňovala ideální představy českých vlastenců. Přínos této ústavy měl být v potvrzení zrušení poddanských vztahů a robotních povinností, jinak však výrazněji neposouvá společenský a národní zájem Čechů směrem vpřed, jelikož ve skutečnosti nikdy nevstoupila v platnost.

Další činnost Hulakovkého v politickém dění není známa, ale můžeme předpokládat, že přinejmenším nesouhlasil s postupným vývojem směrem k režimu ministra vnitra Alexandra Bacha.⁷³ Tento nový absolutismus musel po revoluci posílit represivní složku, ale byl donucen také k určité modernizaci mocnářství. Vláda se pokusila svému neoabsolutismu vtisknout osvícenské rysy. Snažili se o reformní činnost hlavně na poli hospodářském, správním a školském, ale opomíjeli možná to nejzásadnější, což byla národnostní problematika uvnitř státu. Rakousko se snažilo o hospodářský vzestup tím, že se pokusilo o „*tehdejší vídeňský projekt celního spojení monarchie s Německem, který měl pod habsburským vedením vytvořit ve střední Evropě obrovský sedmdesátimilionový trh.*“⁷⁴ S touto variantou však nesouhlasilo Prusko a chtělo vytvořit vlastní tzv. Německou unii pod svým vedením. Tato snaha měla za následek konflikt v roce 1850, v němž bylo úspěšné s Ruskou pomocí Rakousko a tato Unie musela být rozpuštěna. Výsledek byl však i pro Rakousko negativní, jelikož se mu tak uzavřela brána k hospodářskému rozvoji a ještě k tomu získala pověsti, že brání sjednocení, nejenom Italům, ale i německému obyvatelstvu.

Národnostní politika neoabsolutismu byla založena na tom, „že na jedné straně negovala národní hnutí velkých historických národů a na druhé straně byla poměrně tolerantní k tzv. nehistorickým malým národům, jako byly i Češi.“⁷⁵ Tato tolerance se však omezovala

⁷³ Rakouský ministr vnitra, nar. 4. ledna v Loosdorfě v Dolních Rakousích. Alexander byl pečlivě vychováván a vynikal bystrostí a skvělou pamětí. Již ve 24 letech získal titul doktor práv (JUDr.) a začal cestovat po západní i východní Evropě. Vracel se do Rakouska jako odhodlaný stoupenec pokroku a vzorem mu bylo belgické nebo anglické státní zřízení. Byl členem právnicko-čtenářského spolku založeného r. 1842, kde se zapojoval do politických debat a obhajoval svoje myšlenky. Po smrti otce (20. prosince 1843) převzal Alexander jeho advokátní kancelář. Poté se aktivně zapojil do revoluce v roce 1848, kdy v jeho bytě byla sepsána petice dolnorakouským stavům, v němž měšťanstvo žádalo zrušení cenzury a tedy svobodu tisku a slova. V listopadu r. 1848 kdy byl Felix Schwarzenberg pověřen sestavením vlády oslovil i Alexandra Bacha, který nabízenou funkci ministra spravedlnosti přijal. Dne 29. července byl jmenován ministrem vnitra. Mezi prvními kdo upozornil ve Slovanu na jeho pokrytectví byl K. Havlíček 19. června 1850. Právě v Havlíčkovi poznal Bach nejvážnějšího nepřítele a rozhodl se pro jeho odsunutí do Tyrol. Několik dnů potom zrušil ústavu i se základními právy a byl nepokrytě obnoven absolutismus. 26. srpna 1859 požádal o své propuštění. Jeho žádost byla přijata a po odstoupení z ministerské funkce dostal místo velvyslance v Římě, kde působil až do r. 1868.

OTTO, Jan. *Ottův slovník naučný: Ilustrovaná encyklopaedie obecných vědomostí*. Praha, 1902.

⁷⁴ KŘEN, Jan. *Konfliktní společenství: Češi a Němci 1780-191*. Praha, 1990. ISBN 80-200-0337. s. 139.

⁷⁵ Tamtéž.

pouze na kulturně – jazykovou úroveň. Právě Hulakovského politické projevy už do spektra tolerance nespádaly a byl za ně také tvrdě postižen.

Právě posun na jazykové úrovni se snažili čeští obrozenci využít ve školství a ve státní správě pro ulehčení komunikace s úřady. Vyučování v mateřském jazyce se však omezovalo jen na nižší stupeň, „kdežto pro vyšší se již vyžadovala Kultursprache, tj. němčina, event. italština. „Malým posunem vpřed bylo v roce 1848 vytvoření první hlavní školy s českým vyučovacím jazykem v Čechách.“⁷⁶ Pro státní administrativu vládní přísliby „rovnoprávnosti kmenů“ a dvojjazyčnosti úřednictva vedly pouze k okrajovým pokrokům.“ Všechny tyto požadavky byly zahrnuty do oktrojované ústavy z r. 1849 jen v oslabené podobě a z tzv. silvestrovského patentu (1851), který ústavu nahradil, vymizela úplně.“⁷⁷

Tyto reformy po revolučním roce však nebyly napořád. Po počátečním optimismu národních hnutí, že se jejich pozice zlepší, jej vystřídal pocit zklamání. Pro tuto je charakteristické, že „*Česká politika se od roku 1848 až do 1. světové války orientovala na habsburskou monarchii, resp. na obnovu české státnosti v ní.*“⁷⁸ I přes deklarovanou přízeň malým národům se situace po několika letech změnila a začalo období odstraňování nově udělených výhod. Bylo zrušeno několik nedávno zřízených českých gymnázií a také ze státní správy a vyššího školství byla čeština opět prakticky vytlačena. Bachova reforma státní správy, která rozdělovala říši na základě krajů, počítala s jejich centrálním řízením z Vídně. Kraje počítaly, že toto centrum bude anacionální, ale opak byl pravdou, centrum totiž mělo ryze německý ráz. To vše znamenalo návrat k časům předbřeznovým, jelikož bylo opět privilegované německé obyvatelstvo a „pod zdánlivě nehybným povrchem absolutismu se tak ve skutečnosti hromadily národnostní problémy, u kterých byla otázka času, kdy opět vybuchnou a otřesou rakouskou monarchii.“⁷⁹

Na území Čech však nedochází v padesátých letech ke střetům mezi Čechy a Němci. Nebylo to však důsledkem národnostního sblížení, ale národnostní klid byl následkem potlačení všech společenských a občanských aktivit. Z hlediska politického byla tato doba pro české národní hnutí uvnitř rakouské monarchie obdobím, ve kterém spíše ztrácelo a nebo jejich postavení zůstalo neměnné. Snad jen Karel Havlíček Borovský byl národně politicky aktivní, ale stal se „*českým mučedníkem ve dvojitým smyslu – obětí rakouského pronásledování, ale i obětí lhostejnosti a chabosti české liberálně vlastenecké společnosti, která se k němu*

⁷⁶ MAREK, Jaroslav. *Česká moderní kultura*. Praha, 1998. ISBN 80-204-0674-3. s. 50.

⁷⁷ KŘEN, Jan. *Konfliktní společenství: Češi a Němci 1780-1918*. Praha, 1990. ISBN 80-200-0337. s. 139.

⁷⁸ BENEŠ, Zdeněk a kol. *Rozumět dějinám: Vývoj česko-německých vztahů na našem území v letech 1848-1949*. 2. opravené vydání. Praha, 2002. ISBN 80-86010-60-0. s. 28.

⁷⁹ KŘEN, Jan. *Konfliktní společenství: Češi a Němci 1780-1918*. Praha, 1990. ISBN 80-200-0337. s. 141.

*obrátila zády.*⁸⁰ V opozici proti absolutismu nebylo hlavním aktérem české národní hnutí, ale spíše opozice stavovská a liberálně uvažující Němci.

Hulakovský i po incidentu při svatodušních bouřích, kdy byl zatčen a vyslýchán, nadále pracoval v archivu. Ale dne 1. září 1849 ho znervózněla vyhláška zemského prezidia o nové organizaci místodržitelství, ve kterém se nepočítalo s archivem, v němž byl Hulakovský zaměstnán. Na toto Hulakovský reagoval sepsáním memoranda ve prospěch zachování archivu, jež odeslal místodržícímu dne 28. dubna 1850.⁸¹

Hulakovský si byl vědom, že příslušnost k hnutí Svornosti v napjatých dobách mu spíše přitíží při řešení otázky jeho dalšího pokračování ve státních službách. Svornost a zatčení při svatodušních bouřích otřáslo zajisté jeho postavením v archivu. Poté byl dán spolu s dalšími zkompromitovanými úředníky do disponibility, avšak prozatím byli ponecháni ve službě. Hulakovský tušil, že tato situace je jen dočasná a čeká jej výpověď, a proto se vzniklou situaci snažil řešit hledáním si jiné práce. Možnost se mu naskytla, když bylo vypsáno výběrové řízení na místo archiváře města Prahy. Žádost podal dne 29. června 1851.⁸² Hulakovský měl pro tuto práci určitě předpoklady, ale měl smůlu, že na toto místo se hlásil Karel Jaromír Erben, jehož podporoval sám Palacký, jenž byl ředitelem Muzea českého. Nakonec byl do funkce archiváře města Prahy přece jen dosazen kandidát Palackého, Karel Jaromír Erben. Roli při rozhodování, kdo se stane archivářem města Prahy, mohlo sehrát také Hulakovského sluchové postižení, jelikož při výkonu této funkce by byl velice limitován zejména z hlediska komunikace s lidmi. Právě tento problém mohl způsobit, že v žádosti nebyl úspěšný.

Jeho nezdary s kariérním postupem jsou známy už z předešlé doby, kdy byl při výběrových řízeních postaven na stejnou úroveň jako jeho méně kvalifikovaní spolupracovníci a dosáhl placeného postu až v roce 1840. Za názorný příklad nám poslouží kariérní postup bývalého registranta pražského gubernia Jana Salzera, který *„bez jakéhokoli předběžného vzdělání a bez jakýchkoli vědomostí potřebných pro archivní službu byl jmenován hned představeným guberniálního archivu.“*⁸³

Roku 1853 byla provedena dlouho odkládaná konečná reorganizace místodržitelství, která měla vyřešit otázku úředníků, jež byli dáni do disponibility. Byli to tací úředníci, jež

⁸⁰ Tamtéž, s. 142.

⁸¹ SOKA Havlíčkův Brod, Pozůstalost Jana Hulakovského, SA I 8/64 II, Koncept memoranda ze dne 28. dubna 1850.

⁸² SOKA Havlíčkův Brod, Pozůstalost Jana Hulakovského, SA I 8/68, Žádost o místo archiváře hl. m. Prahy ze dne 29. června 1851.

⁸³ KOLLMANN, Josef. Jan Hulakovský: archivář obrozenecké doby (1804 – 1877). In *Sborník archivních prací*. Roč. 25. Praha, 1975. s. 394.

byli v roce 1848 politicky aktivně činní proti rakouské vládě. Mezi tyto úředníky patřil i Jan Hulakovský. Rozhodnutí o setrvání Hulakovského bylo řešeno prezidiem místodržitelství, které se rozhodovalo na základě posudků policejního prezidia. Policejní prezidium vydalo dne 23. září 1853 souhrnnou zprávu o kompromitovaných úřednících pražského gubernia, jež vyzněla pro Hulakovského nepříznivě, „je radikální Čech a byl činným členem Svornosti. Zpráva pojednávala také o údajné Hulakovského závadné politické činnosti v Německém Brodě.“⁸⁴ Dne 12. prosince vydalo prezidium místodržitelství dekret, kterým byl Hulakovský přeložen do výslužby od 1. října a byla mu stanovena penze na jednu třetinu dosavadního platu, tj. 166 zl. 49 kr. konv. měny. Důvod penzionování dekret neuváděl, bylo zde pouze všeobecně uvedeno, že patří do kategorie těch disponibilních úředníků, kteří mají být podle nejvyššího rozhodnutí z 13. září 1853 dáni na odpočinek.⁸⁵

Penzionování úředníků se děje v tu chvíli, pokud už není úředník schopný vykonávat svoji práci a nebo dopustí-li se nějakého provinění proti vnitřnímu řádu. V případě Hulakovského zde nemohla být ani řeč o tom, zdali nemohl vykonávat plně a bez omezení svoji činnost, protože v jeho případě se jednalo o poctivého a pilného pracovníka, za nímž stály mnohé vynikající vykonané práce a úkoly pro archivy v různých částech Čech. Ale i přesto se stát zbavil takového úředníka na základě politicky zabarveného posudku pro prezidium místodržitelství. To nebralo v ohled ani to, že i přes svoji účast na politickém dění v létě 1848 vykonával bez přestání svoji práci v archivu pilně a důsledně a nikdy při práci nepochybil.

Tato událost znamenala pro Hulakovského velkou ránu, která přišla až po pěti letech od provinění při svatodušní bouři, a k tomu ani pravý důvod odvolání neznal. Znamenalo to pro něj, že ani ne v 50 letech se stal penzistou, což byl na penzionování zajisté mladý věk. Pro Hulakovského to bylo nečekané ještě z jiného důvodu. Myslel si totiž, že po smrti dvou svých starších spolupracovníků bude v archivu více potřebný než dříve, ale opak se stal pravdou. Právě pro tyto okolnosti Hulakovský požadoval ve svém dopise místodržícímu prezidiu přesné vysvětlení, proč byl propuštěn, aby se mohl proti nařčení ospravedlnit a nebo toto nařčení vysvětlit.

Hulakovský se pokusil vzniklou situaci řešit alespoň zasláním dne 22. ledna 1854 rozsáhlého dopisu adresovaného prezidiu místodržitelství. V něm podal jakýsi přehled své profesní kariéry a odvolával se především na své úspěchy během ní. Zdůrazňoval v ní svoji

⁸⁴ PROKEŠ, Jaroslav. Jan Hulakovský: archivář pražského guberniálního archivu. In *Sborník archivu ministerstva vnitra*. 1938. s. 50.

⁸⁵ Tamtéž, s. 51.

kvalifikaci k výkonu v oblasti soudní a k následné práci v archivu, v němž sloužil. „*Jenže Hulakovský nevěděl a ani snad netušil, že jeho předčasné penzionování bylo motivováno politickými důvody, a proto jeho odvolání nemělo naději na kladné vyřízení.*“⁸⁶ Toto tvrzení, myslím si, není správné, Hulakovský totiž znal všeobecný důvod uvedený v dekretu prezidia místodržitelství, ve kterém byly naznačeny politické důvody jeho odchodu z archivu. A myslím si, že Hulakovský moc dobře věděl, že důvodem jeho předčasného penzionování je účast při bouřích 1848 a jeho politické smýšlení. Hulakovský ve zprávě dále žádal, aby mu byla stanovena penze ve výši 500 zl., což byla hodnota posledního ročního platu. Když by s tímto členové prezidia nesouhlasili, tak navrhoval penzi ve výši dvou třetin posledního ročního platu, a kdyby ani to ne, tak minimálně polovinu.⁸⁷

Křivdu Hulakovský pociťoval i z důvodu vydání Abreviatur (zkrácenin) před dvěma lety. Myslel si, že prezidium přihlédne k jeho prospěšné práci pro oblast archivnictví. Žádost Hulakovského byla dána 27. ledna 1854 do rukou samotného ministra vnitra s vyjádřením, že byl přeložen do důchodu, protože z hlediska státní služby se stal nevyhovující pro práci v archivu, jelikož jeho politický postoj se neshodoval s postojem člověka loajálního vůči státu, který ho zaměstnává. Ve vyjádření sice bylo, že je to úředník ve své práci užitečný a pilný, v roce 1848 se ale projevil jako nespolehlivé individuum, kterému se nemůže svěřit místo ve veřejné správě.⁸⁸ Toto vyjádření vytvořil místodržící, který mimo jiné dodal, že Hulakovský byl stejně jako řada dalších úředníků dán do disponibility a bylo mu doručeno rozhodnutí o příčině jeho penzionování. Rovněž místodržící dodal, že Hulakovského pracovní kariéra ve státní službě trvala pouze 22 let, a tudíž nemá nárok na vyšší penzi, než jaká mu byla stanovena, a vzhledem k jeho politickému chování by s ním nemělo být zacházeno lépe jak s ostatními.⁸⁹

Vzhledem k tomuto vyjádření místodržícího Mecséryho by bylo těžké věřit v úspěch odvolání podaného Hulakovským. Ministr Alexandr Bach dne 12. dubna 1854 odvolání očekávaně zamítnul se všemi dalšími požadavky, jako bylo zrušení penzionování a nebo zvýšení penze. V odvolání Hulakovského se nacházela i žádost o vyřízení záležitosti platu za poslední čtvrtletí 1853, které vzniklo z důvodu penzionování se zpětnou platností a které znamenalo, že Hulakovský posledního čtvrt roku pracoval zdarma a musel by tento přeplatek

⁸⁶ KOLLMANN, Josef. Jan Hulakovský: archivář obrozenecké doby (1804 – 1877). In *Sborník archivních prací*. Roč. 25. Praha, 1975. s. 392.

⁸⁷ KOLLMANN, Josef. Jan Hulakovský, archivář obrozenecké doby (1804 – 1877). In *Sborník archivních prací*. Roč. 25. Praha, 1975. s. 395.

⁸⁸ Tamtéž.

⁸⁹ Archiv ministerstva vnitra, Prezidium místodržitelství 1850-1854, 1/7/53. Cit. dle PROKEŠ, Jaroslav. Jan Hulakovský: archivář pražského guberniálního archivu. In *Sborník archivu min. vnitra*. 1938. s. 52.

vrátit. V odvolání si přál aby mu byl uznán požadavek na tento plat. Vyřizování této záležitosti se táhlo značnou dobu. Celou věc vyřešil až dekret ze 12. září, jenž uváděl, že Hulakovský nemusí čtvrtletní mzdu (125 zl.) vracet, ale nebude mu vyplacena penze za toto čtvrtletí (41 zl 40. kr.).⁹⁰

Hulakovský se výsledkem svého odvolání dostal do tíživé situace, avšak zůstal nadále činný a aktivní z hlediska vlastní práce, která ho donutila napsat další žádosti místodržitelství. První se týkala žádosti o povolení vstupu do archivu, aby zde mohl dokončit všeobecnou genealogii, kterou chtěl vydat tiskem. Další žádostí podanou místodržitelstevému prezídiu žádal, zda by mu pořídili „*chronologický seznam listin a spisů týkající se zámku a kláštera Ojvína v Horní Lužici pro Hornolužickou společnost ve Zhořelci, resp. pro jeho člena dr. Peschka, který připravoval práci o tomto klášteře.*“⁹¹ Tuto žádost podal z důvodu předchozího zamítnutí žádosti dr. Peschka, jenž byl Hulakovského přítel a dopisující člen Hornolužické společnosti. Hulakovský svoji žádost podepíral různými smysluplnými tvrzeními a jedním z hlavních bylo, že oddělení týkající se Lužice uspořádal právě on a že jedním z důvodů, proč to dělal, bylo jeho další historicko-vědecké využití.

Další žádost, v pořadí třetí se vztahovala k zachování archivní památky, čímž měl na mysli starou sbírku zákonů z let 1546-1783, jež byla tak rozsáhlá, že ji nedokázal zpracovat. Tuto sbírku považoval za velmi cennou pro dějiny Čech a při v té době nastávající skartaci by mohla být většina sbírky označena za bezcennou a mohla by být nenávratně zničena, čemuž chtěl zabránit. Žádal o vytvoření duplikátů materiálu obsaženého v této sbírce zákonů, které mělo být předáno Českému muzeu pro uchování. Dále navrhoval, aby staré a přebytečné materiály ve sbírce zákonů nebyly prodávány jako starý papír, ale aby byly ohodnoceny jako cenný literární předmět a prodány sběratelům, aby na tom stát vydělal mnohem více peněz.⁹²

„*Presidium místodržitelství se těmito záležitostmi nikterak nezabývalo, o čemž svědčí skutečnost, že si ani nevyžádalo vyjádření archivu, a zamítlo je bez jakéhokoli dalšího jednání, které zejména ve věci patentů by bývalo namístě, aniž udalo důvody.*“⁹³

Bylo překvapivé, jak se místodržitelství postavilo k žádostem bývalého dlouholetého pracovníka, jenž tímto nemohl dokončit své genealogické dílo, na kterém dlouho pracoval a ze kterého mohly také eventuálně plynout finanční zisky, jež by zajisté pomohly ke zlepšení Hulakovského finanční situace, která byla v této době velice těžká. I v žádosti pro

⁹⁰ O tom KOLLMANN, Josef. Jan Hulakovský: archivář obrozenecké doby (1804 – 1877). In *Sborník archivních prací*. Roč. 25, Praha, 1975. s. 396.

⁹¹ KOLLMANN, Josef. Jan Hulakovský: archivář obrozenecké doby (1804 – 1877). In *Sborník archivních prací*. Roč. 25, Praha, 1975. s. 396.

⁹² O těchto třech žádostech Tamtéž, s. 397, 398.

⁹³ Tamtéž s. 398.

Hornolužickou společností, ve které i přes své pádné argumenty neuspěl, se mohlo jednat i o velmi málo, ale přece placenou práci v archivu.

Hulakovský zajisté přemýšlel jak vyřešit finanční tíseň. Příležitost pro její vyřešení se mohla zdát, když 9. ledna 1854 navštívil Muzeum, které vedl dr. Brauner, a ten mu nabídl možnost ucházet se o právě uvolněné místo muzejního archiváře. Ohledně této nabídky navštívil Hanku, který mu vyjádřil podporu, ale s podmínkou, že Hulakovský zůstane extra statutem, což mělo vyjadřovat mimo stav, čímž by nepatřil k oficiálním zaměstnancům Muzea.⁹⁴ Je otázkou, zdali by Muzeum přijalo Hulakovského, jelikož jeho minulost a předčasné penzionování z politických důvodů byly známy. „*Jisté je, že Hulakovský si ani žádost o místo muzejního archiváře nepodal, když viděl, že nemá vyhlídky na přijetí.*“⁹⁵

Hulakovský se ocitl v pozici, kdy se musel rozhodnout, co dále. Věděl, že v souvislosti s jeho politicky motivovaným penzionováním a v době přísného bachovského absolutismu, jenž naháněl strach, je prakticky nemožné, aby byl přijat na nějaké slušné místo. Rozhodl se proto, že se roku 1854 vrátí do svého rodného města, kde vlastnil dům a nějaký pozemek a také to bude znamenat zmenšení nákladů na živobytí oproti pobytu v Praze.

⁹⁴ SOKA Havlíčkův Brod, Pozůstalost Jana Hulakovského, SA I 13/101, jeho denník – záznam z 9. ledna 1861.

⁹⁵ KOLLMANN, Josef. Jan Hulakovský: archivář obrozenecké doby (1804 – 1877). In *Sborník archivních prací*. Roč. 25. Praha, 1975. s. 399.

8. Návrat a život v Německém Brodě

Do Německého Brodu se ale vracel jako do svého druhého domova, poněvadž se svým rodným městem udržoval velice blízké styky. Dopisoval si s vlasteneckými přáteli, jímž zasílal české knihy a časopisy, které vyšly v Matici České, v níž byl členem, a tudíž k nim měl přístup. Po návratu do Německého Brodu se zasloužil o založení městské knihovny, rozšíření škol a také bezplatně uspořádal městskou registraturu.

Z hlediska osobního života prožíval Hulakovský smutné chvíle, jelikož ho lidé ve městě přijali negativně a on byl často v ústraní svého domova, i přesto, že se ve městě nacházeli jeho příbuzní. Mohla na to mít vliv i stále se zhoršující vada sluchu, která mu už nedovolovala žít na určité společenské úrovni, jakou by si sám představoval. Sám Hulakovský měl rád společnost, a proto změnu prostředí, ve kterém třicet let žil musel těžce snášet.

Další příčinou mohla být i atmosféra strachu, která svazovala obyvatelstvo v období vlády ministra vnitra Alexandra Bacha. Hulakovský se do Německého Brodu vracel jako politicky závadný a z tohoto důvodu i předčasně penzionovaný člověk, což o něm vědělo jak okresní hejtmanství, tak i přátelé vlastenci. Možná i proto se v tomto období s ním nesnažili navazovat bližší přátelské kontakty, jelikož i oni měli strach, v tomto období útisku, o svoji budoucnost.

Situace se nezměnila ani po roce 1859, kdy Rakousko prohrálo válku s italskými státy a císař František Josef I. se rozhodl přetvořit stávající absolutistickou říši. Cestou ke zlepšení situace měla být koncepce reorganizace vnitřní struktury státu včetně zásadní přeměny absolutistické monarchie na konstituční. Roku 1859 odvolal z funkce ministra vnitra Bacha a následně na to vydal roku 1860 Říjnový diplom, v němž tuto koncepci sliboval. Potvrzení těchto slibů přišlo až několik měsíců později, a to vydáním Únorové ústavy.

8. 1 Atmosféra v rakouské monarchii po roce 1860

Po ztrátách v Itálii na konci padesátých let se mohla začít monarchie více soustředit na vlastní středoevropský prostor. Z důvodu válečného vyčerpání si monarchie nemohla dovolit další konflikt, a proto se dala na cestu ústupků a reforem. „V této době se na evropské scéně objevuje nová generace mužů, kteří upustili od konzervativních přežitků a pochopili, že pokud se chtějí udržet u moci, musejí být revoluce aplikovány shora.“⁹⁶ „*Hlavním nositelem zápasu o národní stát nebude v budoucnosti už revolučně demokratické hnutí zdola, ale*

⁹⁶ KŘEN, Jan. *Konfliktní společenství: Češi a Němci 1780-1918*. Praha, 1990. ISBN 80-200-0337-1. s. 144.

*kabinetní diplomacie, války, zkrátka stát a jeho mocenská politika.*⁹⁷ Byl to nový trend politického myšlení ve střední Evropě, který měl však za cíl, uklidnění a stabilizaci společenského života uvnitř státu.

Tento cíl si kladla Habsburská monarchie i v roce 1848, ale ve srovnání s tímto čerstvě revolučním obdobím, měla v tuto chvíli lepší šanci vše realizovat. Vytouženým cílem rakouského mocnářství byla jeho vnitřní přestavba, jež by zajistila udržení celistvosti monarchie a pokud možno i její prosperitu. Vedoucí elity v zemi však chtěly tyto změny provést nejlevnějším možným způsobem. Prvním krokem byla snaha oživit lokální samosprávu, na kterou se měla předat část správní agendy, a tím částečně snížit státní výdaje. Finanční problémy však vyšší politické kruhy přinutily k pokusu o získání širší občanské opory pomocí pseudoparlamentního zastupitelstva, tzv. rozmnožené říšské rady, svolané v roce 1860. Ale i tito navíc přizvaní neparlamentní zástupci, nechtěli garantovat státní úvěr bez podílu na moci a dalších reformech. I tehdejší aristokracie chtěla určitý podíl na moci. I přes předešlou dobu trvajícího absolutismu jim zůstala značná moc. Ekonomicky na tom byla stejně dobře jako před rokem 1848, jelikož náhradami za robotu určitě neprodělala. I když byla v době absolutismu v opozici, měla v této době výhodnější politické postavení, nežli tvrdě potlačená liberální opozice. Právě v mezidobí po pádu absolutismu mohla aristokracie (v Čechách byl vůdcem Clam-Martinic) využít svého postavení, pro prosazení reformy monarchie na základě tradiční doktríny historického práva.⁹⁸

Právě konzervativní požadavky šlechty se promítly v narychlo vytvořeném Říjnovém diplomu (20. 10. 1860), „ve kterém se císař zřekl absolutismu a vyhlásil neodvolatelný obrat ke konstituci, vlastně spíše k reformovanému stavovskému zřízení.“⁹⁹ Bylo to spíše smíšené státní zřízení, které kombinovalo prvky centralismu a autonomismu, jež však nově vznikajícím silám moc nedovolovala. Právě určitá míra autonomie měla zaručovat více práv pro národní hnutí, ale protože byla tato samospráva svěřena do rukou stavů, měla národní hnutí velice malou šanci prosazovat svá stanoviska.¹⁰⁰

První vlna odporu proti Říjnovému diplomu se objevila v Uhrách, kde aristokraté neuspěli a to vedlo k jeho zrušení téměř po třech měsících existence. Císař se po počátečním neúspěchu snažil narychlo obrátit své stanovisko a přiklonit se k požadavkům německých liberálů, kteří požadovali centralistické řízení státu a bránili se jakýmkoli národně politickým ústupkům. Cíle liberálů, se však paradoxně musely provádět shora

⁹⁷ KŘEN, Jan. *Konfliktní společenství: Češi a Němci 1780-1918*. Praha, 1990. ISBN 80-200-0337-1. s. 144.

⁹⁸ O tom tamtéž, s. 145.

⁹⁹ Tamtéž, s. 146.

¹⁰⁰ KŘEN, Jan. *Konfliktní společenství: Češi a Němci 1780-1918*. Praha, 1990. ISBN 80-200-0337-1. s. 147

a absolutistickými metodami, které vlastně popíraly liberální smýšlení. Císař v důsledku své náklonnosti k liberálním Němcům, pověřil jejich vůdčí představitele sestavením nové vlády. Novým ministerským předsedou se stal A. Schmerling, který měl vytvořit ústavu ne pro uspokojení Uher, ale pro liberální Němce. Toto uspokojení však spočívalo, ne však na demokratizaci, nýbrž na centralismu. Nová ústava paradoxně směřovala na opačnou stranu nežli Říjnový diplom. Kraje byly změněny na vyšší jednotky samosprávy s omezenými pravomocemi ve školství, zemědělství, sociální a kulturní. Tyto samosprávní jednotky byly odděleny od státní správy, což znamenalo, že místodržící nebyl odpovědný zemskému sněmu či výboru. Právě nezávislá samospráva (v obcích plně až od r. 1863) se stala největší vymožeností té doby a poskytovala vlastně jediný prostor pro politickou seberealizaci neprivilegovaných vrstev a také národů. Jinak však Únorová ústava mnoho lepšího nepřinesla. Chyběl v ní kodex občanských práv i nezávislé soudnictví a nezávislá samospráva měla omezené pravomoci. Ani z pohledu národních práv nepřinesla Únorová ústava žádný velký pokrok. Nebyl v ní stanoven státní jazyk, avšak bylo jasné, že je to němčina, kterou preferovala státní byrokracie. Ústava nadále zvýhodňovala německé obyvatelstvo vytvořením nového volebního systému, který byl výsledkem kombinace liberálních preferencí majetku a vzdělání se stavovskými privilegii rodu. Vytvoření tzv. zájmového zastoupení, které dalo volební právo asi 6 % obyvatelstva znamenalo, že největší podíl na moci budou mít zejména Němci, jelikož většina majetných a vzdělaných obyvatel připadala právě jim.¹⁰¹

8. 2 Hulakovského zaměstnání a činnost v Německém Brodě

Ale ani po tomto období uvolňování společenského života nemáme známky, že by se situace pro Hulakovského nějakým způsobem zlepšila. Z hlediska každodenního života na tom byl velice špatně co se týká peněžních prostředků, jelikož z jeho osobního deníku z roku 1860-1861 je zřejmé, že mu peníze nevystačovaly a často si půjčoval. Finanční tíseň se snažil řešit hledáním práce, kterou mu v té době nabídl advokát dr. Brzorád, s nímž se Hulakovský dohodl na měsíčním platu 15 zl. I přes tuto malou finanční injekci však Hulakovského dluh neustále narůstal. Proto v lednu 1855 Hulakovský požádal o zvýšení platu dr. Brzoráda, který mu stávající plat navýšil na 20 zl. Při zvýšení platu mu však dr. Brzorád naznačil, že když mu práce u něj nebude vyhovovat, může podat výpověď s měsíční výpovědní lhůtou. Když pak koncem roku 1855 napsal dr. Brzorád Hulakovskému dopis, že je nespokojen s jeho pozdním

¹⁰¹ KŘEN, Jan. *Konfliktní společenství: Češi a Němci 1780-1918*. Praha, 1990. ISBN 80-200-0337-1. s. 147

příchodem do práce, Hulakovský se obhajoval, že má napracované přesčasy, tudíž je Brzorádova výtka nesprávná. Zároveň však požádal advokáta o zvýšení platu na 25 zl., tedy pokud by to nešlo na 30 zl., protože pracoval na velice složitých konceptních pracích, a kdyby mu advokát nepřidal, požadoval měsíční výpověď. Advokát mu zaslal dopis s odpovědí, že jeho služeb může postrádat od 1. února 1856, a tak ho propustil.¹⁰²

Je těžké říci, jaké pocity prožíval Hulakovský v tuto chvíli, ale víme, že toužil po pracovním nasazení a nepřestával hledat nějakou pracovní pozici, ve které by se uplatnil. Například v roce 1855 se dozvěděl, že se uvolnilo místo knihovníka v Průmyslové jednotě, jež sídlila v Praze, a pro Hulakovského by přijetí na toto místo znamenalo návrat do oblíbeného pražského prostředí, po kterém bezmezně toužil. Hulakovskému však v této věci nebylo přáno zejména od V. Hanky, který mu vzkázal, „že tento knihovník má zastávat i místo archiváře a že se mu často diktuje, což by se prý nehodilo, a že další kroky v této věci by byly zbytečné.“¹⁰³ Tímto mu Hanka netaktně naznačil, že Hulakovský trpí těžkou hluchotou, a tudíž by jeho práce v archivu a knihovně byla velice komplikovaná.

I přes tento nezdar si Hulakovský podal další žádost o práci, ale ta už byla situována v místě jeho stávajícího bydliště Německého Brodu. Podal si žádost k městské radě o místo důchodního Německého Brodu, ale jeho žádost byla zamítnuta.¹⁰⁴

Na Hulakovského se usmálo štěstí až dne 4. dubna 1855, kdy ho přijal do pracovního poměru advokát Erban, pro kterého měl Hulakovský dělat konceptní práce. To znamenalo, že tato práce je jen občasná a nevyřeší tak přetrvávající Hulakovského finanční tíseň. Jeho občasná práce u advokáta Erbana se změnila v trvalou až 23. září a za vykonanou práci dostával měsíční mzdu jen 18 zl. I přes tuto nízkou mzdu vzal Hulakovský tuto práci, aby alespoň zmírnil tempo zadlužování se u přátel. Problémy s trvalostí Hulakovského práce se objevily od 1. srpna do 1. prosince téhož roku, jelikož v tomto období mu Erban práci nedal, a zdali pro něj pracoval i nadále v letech 1858- 1860, není jasné, protože se o tomto ve svých denních poznámkách Hulakovský nezmiňuje.¹⁰⁵ Zmínka v souvislosti s advokátem Erbanem se objevuje v Hulakovského denních poznámkách až v roce 1861, kdy znovu požádal advokáta v lednu 1861 o práci a ten ho přijal za měsíční plat 20 zl., která mu byla během roku navýšena na 21 zl. O dalších informacích v souvislosti s jeho každodenním životem je možné

¹⁰² SOkA Havlíčkův Brod, Pozůstalost Jana Hulakovského, SA I 5/35, Osobní denník.

¹⁰³ KOLLMANN, Josef. Jan Hulakovský: archivář obrozené doby (1804 – 1877). In *Sborník archivních prací*. Roč. 25. Praha, 1975. s. 401.

¹⁰⁴ Tamtéž, s. 401.

¹⁰⁵ SOkA Havlíčkův Brod, Pozůstalost Jana Hulakovského, SA I 13/101.

jenom spekulovat, jelikož základní prameny, což v případě Hulakovského byly denní záznamy, končí v roce 1861.

V již uvedeném období 1858-1860, ve kterém nepracoval u advokáta Erbana, pracoval Hulakovský na pořádání městského archivu. Za Hulakovským 16. března 1858 přišel purkmistr a domluvil se s ním na uspořádání městského archivu v Německém Brodě do konce července příštího roku za jednorázovou odměnu 100 zl. stř. Hulakovský začal na pořádání pracovat 18. ledna, ale problém nastal ve chvíli, kdy vyšlo najevo, že Hulakovský kvůli své podrobné práci nedokáže dodržet stanovený termín, kterým měl být červenec 1859. O tomto problému jednala městská rada a rozhodla, „že Hulakovský dokončí tuto práci za jeden a půl roku, tj. do konce roku 1859 za měsíční plat 16 zl., tj. celkem 300 zl. stř. Avšak městská rada dohodu nedodržela a vyplácení platu mu zastavila v září 1859.“¹⁰⁶ I přes tuto nemilou skutečnost Hulakovský své pořádání dokončil 1. října 1859.

I přes krušné chvíle, které Hulakovský prožíval po odchodu z Prahy do rodného města, se nepřestával věnovat své literární tvorbě. Například roku 1854 dokončil článek s názvem „O národu a národnosti“, které mu však nebyl povolen vyjít, jelikož mu ji nejmenovaná redakce vrátila.¹⁰⁷ Jeho další literární činnost byla spjata s jeho genealogickým dílem Přátelství pokrevné i příbuzné.¹⁰⁸ Následně spolupracoval s Václavem Hankou na člancích právě souvisejících s genealogií, které se Hulakovský tak pilně věnoval. Například „dne 18. března 1856 četl Václav Hanka na schůzi filologické sekce Královské české učené společnosti Hulakovského pojednání O významu slova Šír, které tam prý bylo přijato se souhlasem.“¹⁰⁹ Roku 1858 pak Hulakovský dokončil další práci „O původu a proměnách jmen rodních“ týkající se jeho genealogického díla, které bylo uveřejněné v Muzejníku.¹¹⁰

O politické dění se Hulakovský nepřestal zajímat ani po následných nepříjemných událostech po roce 1848. Příčinou oživení jeho zájmu bylo vydání Říjnového diplomu a následného vydání ústavy roku 1861. Po vydání ústavy, již tak dlouho požadoval a věřil v ní, se rozhodl aktivně zúčastnit dění při volbách do zemského sněmu a současně aktivně vystupoval na okresních a oblastních schůzích, kde často řečnil ve vlasteneckém duchu v opozici vůči vládě a také vůči městské radě. „I přesto, že nemohl kvůli své chudobě

¹⁰⁶ KOLLMANN, Josef. Jan Hulakovský: archivář obrozenecké doby (1804 – 1877). In *Sborník archivních prací*. Roč. 25. Praha, 1975. s. 402.

¹⁰⁷ SOkA Havlíčkův Brod, Pozůstalost Jana Hulakovského, SA I 13/101.

¹⁰⁸ HULAKOVSKÝ, Jan. *Přátelství pokrevné i příbuzné*. Rukopis uložen v knihovně Národního muzea, sg. III F 18.

¹⁰⁹ KOLLMANN, Josef. Jan Hulakovský: archivář obrozenecké doby (1804 – 1877). In *Sborník archivních prací*. Roč. 25. Praha, 1975. s. 402.

¹¹⁰ Tamtéž, s. 434.

a hluchotě sám kandidovat, získal od svých přívrženců 49 hlasů.“¹¹¹ Veřejné projevy, jež Hulakovský uskutečnil v souvislosti s volbami, mu nepřidaly na jeho pověsti u okresního hejtmanství, které se mu pomstilo při posuzování jeho žádostí o zvýšení penze, jež zpravidla zamítalo.

Z hlediska soukromého života neprožíval zrovna v prvním desetiletí svého pobytu žádné příjemné chvíle. Z jeho denních zápisků je známo, že často řešil spory se svými sousedy, kteří se k němu chovali velice hrubě a uráželi ho, a v některých případech tyto spory vyústily ve při, kterou musel rozhodovat soud. Ani v rodině neměl Hulakovský oporu, jakou by si zasloužil. Dokladem toho může být i provinění jeho švagra Hausera, který ho jednou zbil a zranil, že za to byl odsouzen do vězení. Zde je vidět, že pohled okolí na Hulakovského chování a jednání byl často rozdílný a ne každý se s Hulakovským dokázal shodnout.

Přes všechny potíže však Hulakovský prožíval počáteční období odpočinku vcelku dobrém zdraví, tedy pomineme-li jeho téměř úplnou hluchotu. „Toto období dobrého zdraví skončilo 31. ledna 1865, kdy Hulakovského postihla mozková mrtvice, jež mu způsobila doživotní následky ochrnutí pravé poloviny těla a řeči.“¹¹² Tato tragická událost se zajisté musela promítnout do života člověka, jež trávil většinu svého času prací, ve které bylo zapotřebí pohybovat celým svým tělem. Tato choroba se negativně projevila na jeho rukopise, jež přestal být dokonale čitelný. Tato indispozice se projevila na jeho snaze o vylepšení si životních podmínek občasným přivýdělkem a nebo dlouhodoběji placenou prací. Například mu bylo nabídnuto uspořádat městský archiv v Chebu během tří let, ale pro svůj zdravotní stav ji nemohl přijmout.¹¹³

O jeho další činnosti máme kvůli jeho zdravotnímu stavu málo informací, jelikož výrazně omezil své denní zápisky a také korespondenci. Jeho stav se výrazně zlepšil kolem roku 1870, kdy se mohl začít věnovat dokončení svého díla genealogického díla a dalším činnostem. Důkazem toho jsou dva diplomy z roku 1871 vydané městskou radou. První diplom mu byl udělen v souvislosti s prací ve prospěch městské knihovny, čímž bylo spoluzaložení prostřednictvím tehdejšího purkmistra Josefa Rokosa městské veřejné knihovny a za zásluhy o tuto knihovnu byl Hulakovský 30. října 1871 jmenován městskou radou a purkmistrem města Antonínem Kalinou bezplatným knihovníkem. Druhý dostal v souvislosti s jeho účastí na krajské hospodářské výstavě, kde získal ocenění za vypěstovaný

¹¹¹ Tamtéž, s. 404.

¹¹² Tamtéž.

¹¹³ SOkA Havlíčkův Brod, Korespondence Jana Hulakovského, SA I 5/25, Dopis prof. Wolfovi z 8. srpna.

angrešt a rybíz.¹¹⁴ Jeho účast na soutěži byla důsledkem jeho zvýšeného zájmu o pěstování rostlin, jehož důkazem může být i to, že například vypěstovaný čaj dával i svým přátelům, konkrétně V. V. Tomkovi.¹¹⁵

Hulakovský se celý svůj život potýkal s nedostatkem finančních prostředků. Jeho situace se neměnila ani s příchodem stáří, spíše naopak. Jeho hlavní příjem tvořila penze, která činila 175 zlatých ročně a k tomu si Hulakovský připočítával zisk z pronájmu své reality, což bylo asi 100 zlatých ročně. Mezi jeho příjmy musíme započítat i finanční podporu 50 zlatých ročně, jež dostával od spolku Svatobor.¹¹⁶ „*V krajní nouzi, když už překročil 70 let svého věku, učinil ještě jeden pokus a podal si na radu A. V. Šembery, profesora české literatury a jazyka na vídeňské univerzitě, dne 19. listopadu 1874 žádost o zvýšení penze nebo dar z milosti.*“¹¹⁷ Hulakovský nebyl u tehdejšího německobrodského hejtmanství oblíben už od svého návratu z Prahy. Ještě k tomu se Hulakovský při volbách vyjadřoval protistátně a veřejně prohlašoval své názory, proto nemohl čekat pozitivní odpověď. Hulakovský žil v pro něj nepříznivé době, kdy veřejné hlásání myšlenek, jež byly směřovány proti státu, mělo za následek negativní postoj státních úřadů a někdy též tyto prohřešky šetřila policie. Okresní hejtmanství v Německém Brodě žádost očekávaně zamítlo a argumentovalo tím, „že jeho majetkové poměry nejsou zas tak špatné a že jiní lidé žijí i v horších podmínkách nežli on.“¹¹⁸

I přes tuto nepříjemnou zprávu si však Hulakovský své přesvědčení uchoval a hájil ho do konce svého života. Nepříjemné vzpomínky na předešlou skutečnost se snažil zahnat pracovním úsilím, které nadále vyvíjel. „Spolupracoval s německobrodským purkmistrem Kalinou na napsání dějin Německého Brodu. I přes četné potíže, spojené se sháněním pramenů, asi část těchto dějin napsal. Mimo této aktivity se Hulakovský věnoval i pořádacím pracím v německobrodském městském archivu.“¹¹⁹

Je vidět, že Hulakovský se nechtěl smířovat s bolestnými ranami osudu, a proto se stále snažil i přes svůj věk pomáhat s pracemi, kterým jako málo kdo rozuměl. Ať to byla práce na dějinách města či činnost v archivu, byly právě jeho zkušenosti s minulých let velice přínosné. Aniž by byl však Hulakovský nějakým způsobem oceněn za svůj celoživotní přínos

¹¹⁴ SOKA Havlíčkův Brod, Pozůstalost Jana Hulakovského, SA I 1/3.

¹¹⁵ KOLLMANN, Josef. Jan Hulakovský: archivář obrozenecké doby (1804 – 1877). In *Sborník archivních prací*. Roč. 25. Praha, 1975. s. 406.

¹¹⁶ SOKA Havlíčkův Brod, Korespondence Jana Hulakovského, SA I 5/40, Dopis s Františkem Fáčkem a SA I 5/38 s V. Zeleným.

¹¹⁷ KOLLMANN, Josef. Jan Hulakovský: archivář obrozenecké doby (1804 – 1877). In *Sborník archivních prací*. Roč. 25. Praha, 1975. s. 406.

¹¹⁸ O tom KOLLMANN, Josef. Jan Hulakovský: archivář obrozenecké doby (1804 – 1877). In *Sborník archivních prací*. Roč. 25. Praha, 1975. s. 406.

¹¹⁹ O tom tamtéž, s. 407.

pro státní archívní správu, dostávalo se mu spíše naschválů a negativních postojů od státních úřadů. Jan Hulakovský zemřel 23. října 1877, avšak zůstal nezlomen ve svých názorech, které často byly v rozporu s dobovými názory. Dá se říci, že ke konci života zaznamenával viditelné projevy zlepšení postavení českého národa, které si po celý život přál a mohl tak umírat v naději, že lepší chvíle pro český národ přijdou, i když on tu už nebude.

9. Literární činnost

Po Hulakovského smrti nám zůstaly o jeho životě doklady ve formě jeho literárních prací, ve kterých jeho zájem spočíval hlavně v povznesení českého jazyka na stejnou úroveň s jazykem německým. Už od studentských let se Hulakovský přátelil s lidmi, kteří nechtěli, aby český jazyk stál ve stínu německého. Dokladem bylo i přátelství s Františkem Palackým. Palacký se však věnoval spíše dějinám českého národa, ale Hulakovský především studiu českého jazyka. Požadoval zvýšení úrovně vzdělání českého národa, poněvadž byl přesvědčen, že jedině vzdělání zajistí rozvoj českého národa. Právě vzdělání, které mělo probíhat v mateřském jazyce, mělo být prostředkem pro dosažení cíle, aby se český jazyk dostal do obecného povědomí lidí. Toto své přesvědčení dokazoval i tím, že korespondoval výhradně v českém jazyce a nepřímo tak nutil své přátele a nejbližší okolí činit podobně. Jeho vnímání jazyka hrálo v jeho životě významnou roli.

Právo na jazyk viděl Hulakovský jako nedílnou součást národa a jeho svobody. Právě v souvislosti se svými názory na národ vydal svá díla *Slovo včas*, *Básni vlastenecké*¹²⁰ a *Věnci na hrob*.¹²¹

¹²⁰ SOkA Havlíčkův Brod, Pozůstalost Jana Hulakovského, SA I 9/74/4, Báseň vlastenecká.

Šlechtíme řeč svou co vzdělání stroj,
také proti ni veďmě čestný boj.
Námť ji ku slávě
v národním právě
udělil Bůh,
jest dědictvím našich předků ctných
těch za dávna reků slovutných
necht' ní rozkvétá
vlasti světa
národní duch.

¹²¹ Báseň vyšla roku 1839 v Českém časopise muzejním, č. 39., s. 338-446. část básně věnující se českému jazyku opsál KOLLMANN, Josef. Jan Hulakovský: archivář obrozenecké doby (1804 – 1877). In *Sborník archivních prací*. Roč. 25. Praha, 1975. s. 424.

Aj! první dítko, z práva toho zrozené
Jestli pro řeč českou a vědecké v ní spisování
Dobrych knih všelikých k prospěchu Česka lidu.
Již nebudeť se co bát, že by český národ oněměl...
Pročby se odnímat měla národu řeč jeho vlastní
A překazit, by se to lepšiti více neměl?
Zvláště Čechům slavným již před věky svou vzdělaností
Ve vlastní řeči své, dříve jiných vzdělané?
Jak živné světlo z středu svého paprsky vysílá
Takto prve vlast své světlo vydati musí
Obsažené, nesené ve slovách mluvy národu vlastní
Cesty to nejbližší k srdci a mysli jeho.
Jen tedy muž vzdělanost, umění k blahu vlasti se šířit...
Po strastech dávných již nastala léta milostná
Čeština již nebesa z chmur povyjasnila se.

V době jeho studií právnické fakulty UK se v roce 1828 rozhodl napsat text pod názvem *Žádost o vysvětlení starého práva českého. „Hulakovský zde navrhuje, aby k tomu vydání bylo připojeno vysvětlení gramatické, ukazující starobylost české řeči a srovnávající ji s dosavadním stavem, a dále historické pojednání o starém českém právu, a to se zřetelem k římskému právu, právu okolních zemí a současnému právu.“*¹²²

V tomto textu se Hulakovský snaží o vědecký rozbor českého jazyka a říká, že tento jazyk má potenciál převýšit ten německý, a proto by měla být česká řeč vědecky zkoumána a tím i zdokonalena a největším zadostiučiněním by bylo, kdyby tuto řeč museli brát v povědomí i ti lidé, kteří ji nesnášejí.¹²³ Požadoval i rozvoj právní vědy v českém jazyce a tento obor měl být rozvíjen podobně jako ostatní vědní obory v tomto období.¹²⁴ Hulakovský věděl, že množství česky psaných knih, z kterých by mohl potenciálně čerpat ke studiu právních věd, je menší nežli cizí knihy. Proto nabádal, aby se tento stav změnil a český národ se měl pokud možno vzdělávat z česky psaných knih.¹²⁵ „O totéž usiloval i Jungmann

Již krok vážnější, čistost skoro jak v starodávnu
V důstojnost a libost čeština obhazuje
V muzejníku našem, spojujem dobro a krásno
Vlast a vědy, spolu řeč známy činit celivém.
Museum i Slovník Jungmannův k východu mocné,
Řeč českou bohatou všecku pojímající;
Těž Starožitnosti Slovanův Šafaříkovy na svět
Vedla zlatá jeho zář, vésti i dále je má.
S Kinským On první položil jest žertvu na oltář
Vlasti, jakož české zakladatel Matice.
Řek, slovo – Již klestí novou ku průmyslu dráhu
Čeština nevzdělaným v tom druhu ještě polem –
Pilností našeho Presla, včely této pracovné - ...

¹²² KOLLMANN, Josef. Jan Hulakovský: archivář obrozenecké doby (1804 – 1877). In *Sborník archivních prací*. Roč. 25. Praha, 1975. s. 425.

¹²³ ... řeč Česká i k práv pojednání vědeckému způsobena jest, ano pokračováním u vzdělávání ji německou převýšiti může, a mnohému pohnutkou k dalšímu vzdělávání této třídy vědomostí v řeči České; s tak byla by literatura naše také z této strany rozšířena a řeč česká zdokonalena a obohacena, zvláště to dobré by měla, že by i nenávidníci a hámové její u větší vážnosti ji míti počali... SOKA Havlíčkův Brod, Pozůstalost Jana Hulakovského, SA I 9 V.

¹²⁴ ...Anobř i ohled na nás samy, na naše sausedy, příbuzné a potomky nám to velí. Neb nahlédnemli do nynější literatury řeči české; ejhle! Květy všech jiných věd se rozvíjejí: řeč se vyjasňuje a zmocňuje prameny čistšími... Tamtéž.

¹²⁵ ... Anebo má Čech, chce-li pro vzdělání své důkladnější známosti nabýti, vždycky a ve všem k cizím knihám se utíkati? Má na jazyk mateřský, každému národu nejmilejší, zapominati? – zavrhnouti řeč, kterou ctihodní a slavní předkové jeho mluvili, s takovou pečlivostí vzdělávali, s takovou horlivostí zastávali a výbornými pracemi oslavili – za tuto řeč svou vlastní, má Čech se stydět? Má na ni pohrdnouti anebo jen všední povrchní známosti v ní nabýti, žádné obsáhlejší a důvodnější vědomostí nenajíti? Nemá Boha svého v řeči své vážné a ušlechtilé ctíti? Nemá ji v ctném počestném životě užívati? Nemá si v ní, tak lahodné, život svůj zpříjemniti? Ach! Hrozná by to byla zaslepenost a záhuba Čechů, hrozná proti všemu právu národnímu, kterýž nám i cizozemci přejí! Tamtéž.

a jeho generační druhové, kteří usilovali především o založení moderní česky psané odborné a vysoké umělecké literatury.“¹²⁶

Hulakovský dával za příklad jiné vědní obory a poukazoval „*mnohá prvotní a výborná díla zasloužilých a osvícenských vlastenců, jakož jsou: Logika Markova, Sedláčkova Geometria a Fysika, Preslova Lučba a pomocí vysoce urozeného hraběte z Berchtolda Rostlinář a Krok, první vědecky jednající časopis, aj., a to se tím víc potvrzuje, poněvadž k vyvedení takového chvalitebného, ač těžkého podniknutí ne mnoho více potřebí nežli známosti z jiných jazyků o tomto předmětu nabyté s potřebným opravením v mateřskou mluvu obrátiti.*“¹²⁷

Jan Hulakovský byl jedním z mála lidí, kteří se věnovali zkoumání českého jazyka tak intenzivně a podrobně. Věnoval se studiu pravopisu, gramatiky i otázkám lexikálním. Největší jeho snahou bylo rozšíření českého jazyka o nová slova, a to se pokoušel buď nacházením zapomenutých slov ve starých textech, a nebo se snažil vytvářet slova nová. Hulakovský právě některé tyto myšlenky prezentoval v textu Slovo včas a byla to zejména ta, týkající se vytváření nových slov. „*Ačkoli se prý sám mnohých nových slov hrozíval, dospěl k přesvědčení, že bez nových slov není vývoj jazyka možný a že tento vývoj je přirozený, odpovídající rozšiřování vědomostí v různých vědních oborech.*“¹²⁸

Sám Hulakovský se snažil o pozdvižení vzdělanosti českého národa v mateřském jazyce. Napsal sice mnoho jazykovědných článků, ale největším úspěchem bylo vydání článku O přetvoře časoslov středních v činná, jenž vyšel tiskem v Časopise českého muzea.¹²⁹

Zajímavé je, s jakým nadšením a vytrvalostí se Hulakovský do těchto jazykovědných spisů pouštěl. Věděl, že k tomuto oboru nebyl připraven jako jiní jazykovědci, ale jako správný vlastenec a ctitel mateřského jazyka si byl vědom, že mnoho lidí vzdělaných v jazykovědě tento úmysl nemělo a neztotožňovalo se s myšlenkou vytváření novodobého českého jazyka. V této době si však Hulakovský musel být vědom, že vyslovené názory týkající se českého jazyka budou pečlivě zkoumány a podrobeny kritice, takže těžko mohl počítat s nějakým oceněním a všeobecným souhlasem. „*Jisté je, že jiné jeho jazykovědné články redakce Musejníku nepřijala. I jeho redaktor P. J. Šafařík ho upozorňoval, že*

¹²⁶ ŠOLLE, Zdeněk. *Století české politiky: Počátky moderní české politiky od Palackého a Havlíčka až po realisty Kaizla, Kramáře a Masaryka*. Praha, 1998. ISBN 80-204-0696-4. s. 15.

¹²⁷ Tamtéž.

¹²⁸ KOLLMANN, Josef. Jan Hulakovský: archivář obrozenecké doby (1804 – 1877). In *Sborník archivních prací*. Roč. 25. Praha, 1975. s. 426.

¹²⁹ Časopis českého muzea 19, 1845, s. 250 – 258. cit. dle KOLLMANN, Josef. Jan Hulakovský: archivář obrozenecké doby (1804 – 1877). In *Sborník archivních prací*. Roč. 25. Praha, 1975. s. 428.

s některými jeho názory nemůže žádný znalec češtiny souhlasit.“¹³⁰ Hulakovský by si možná ušetřil četná zklamání, kdyby uposlechl varování Františka Palackého v textu Slovo vlastencům z roku 1827, v němž upozorňoval, aby se čeští vlastenci nezabývali jen studiem gramatiky a otázkami lexikálními a neopomíjeli tak i jiné vědy.¹³¹ Hulakovský však považoval své filologické zkoumání za jakési poslání, v němž nesmí přestávat.

Hulakovský ve své době přesně zapadal do tehdejší tzv. poslední obrozenecké generace, která se kromě dějin a literatury zaměřovala na český jazyk, který chtěla povznést především vzděláním. Český jazyk považovali za nejcennější odkaz předků a bylo pro ně prioritou jej zachovat a předat dál dalším generacím. Právě jazyk považovala tato také někdy nazývaná „jungmannovská generace“ za prostředek pro rozkvět moderního českého národa. Vyspělý jazyk měl být předpokladem pro vzdělání ve všech vědních oborech, umění a dovednostech. Tudiž se na jazykové otázky soustřeďovala pozornost jak odborné, tak i neodborné veřejnosti a nabývaly tak v tehdejší české společnosti celonárodního významu. I když málo, tak i Hulakovský přispěl svým dílem k tomuto procesu formování moderního českého národa. „*Hodnotu Hulakovského jazykovědných prací může kvalifikovaně posoudit, a to v souvislosti s celkovým tehdejším stavem jazykové vědy, pouze filolog, zabývající se vývojem českého jazyka, neboť jen ten je může zasadit do dobového kontextu.*“¹³²

Jan Hulakovský byl nepochybně výrazně aktivní v oblasti prosazování českého jazyka do každodenního veřejného života českého obyvatelstva. S touto aktivitou souvisel i zájem pro všechno slovanské, jelikož patřil mezi ty české vlastence, kteří hájili myšlenku austroslavismu. Věděl, že je možné prosadit více, když lidé budou cítit sounáležitost s velice početným slovanským kmenem a tím se jim budou naplňovat jejich sny o prosazení lepších práv pro jejich utiskovaný národ. Je pravdou, že toto slovanské smýšlení bylo spíše umírněné a obranné nežli radikální a útočné, vlastencům šlo spíše o uhájení národní existence a zlepšení národních práv. Cílem pro Hulakovského bylo zlepšit vzdělání celého národa a aby česká národ zaujímal přední místo mezi slovanskými národy. Myšlenka slovanského sblížení by ale znamenala sblížení i na jazykové úrovni, a toto Hulakovský na rozdíl od např. Jungmanna už nepožadoval, „protože u něho zůstával český jazyk za všech okolností na předním místě.“¹³³

¹³⁰ KOLLMANN, Josef. Jan Hulakovský: archivář obrozenecké doby (1804 – 1877). In *Sborník archivních prací*. Roč. 25. Praha, 1975. s. 428.

¹³¹ O tom tamtéž, s. 426.

¹³² Tamtéž, s. 429.

¹³³ Tamtéž, s. 432.

9. 1 Přátelstvo pokrevné i příbuzné

Jeho neutuchající zájem o český jazyk je viditelný i na vytvoření jeho hlavního životního díla věnujícího se genealogii „Přátelstvo pokrevné i příbuzné“, na kterém pracoval velkou část svého života. První zmínky o práci na tomto díle byly v roce 1844 a podle jeho prvotních záměrů to měl být jakýsi obecný rodopis. Hulakovský se však nikdy nezmínil o tom, proč si vybral vytvoření tohoto díla za celoživotní poslání. Hulakovský toto dílo dokončil v roce 1873 a nazval ho *Přátelstvo pokrevné i příbuzné co obecný rodopis představené, ku prospěchu soudních i politických úřadů, duchovních zprávců, právníků hlav rodinných, i ženichů a nevěst od Jana Hulakovského, c. kr. gub. úředníka na odpočinku, přispívajícího úda Společnosti Musea v království Českém, dopisujícího úda Horno – Lužické Společnosti vědecké ve Zhořelci i Sboru Archeologického a ku vědeckému vzdělání řeči a literatury české při Museum království Českého. Střemi výkresy hlavními a devíti podrobnými*.¹³⁴ Dílo má 576 stran¹³⁵ a měl následovat ještě jeden díl právní,¹³⁶ který však Hulakovský už nestihl napsat. Tento díl měl obsahovat v podstatě rodinné a dědické právo, z něhož měl Hulakovský druhou část s názvem *O mezích, pokud manželství mezi přáteli (tj. příbuznými) zapovězeno neb dovoleno* už hotovu. Přátelstvím rozuměl autor příbuzenstvo.¹³⁷

Své badatelské výsledky Hulakovský znázornil prostřednictvím 12 výkresů, které se však nedochovaly a tento spis byl napsán k jejich lepšímu porozumění. Jelikož ve světě se vyskytovaly pouze tabulky a rodokmeny šlechtických rodin, rozhodl se Hulakovský vytvořit jakousi obecnou genealogii, po česku rodopis nebo správněji rodinopis. „*Povšiml si, že pro početné příbuzenské vztahy a stupně v češtině neexistují žádné názvy a že příbuzným se říká*

¹³⁴ HULAKOVSKÝ, Jan. *Přátelstvo pokrevné i příbuzné*. Rukopis uložen v knihovně Národního muzea, sg. III F 18.

¹³⁵ 24 stran (označeno římskými číslicemi)– předmluva a obsah, 552 stran – úvod, 2 oddíly a seznam slov rodinopisných.

¹³⁶ Právní část práce měla být dle Hulakovského předmluvy v *Přátelstvu pokrevném i příbuzném* rozdělena takto:

1. poměr osobní každého člověka
2. o mezích, pokud manželství mezi přáteli zapovězeno neb dovoleno
3. práva zákonní mezi manželi
4. práva a povinnosti rodičů k dítkám a dítek k rodičům
5. o poručnicích a jejich mocnosti
6. pokud svědectví přátel platno
7. zákonní dědickou posloupnost a o dílu povinném
8. česká práva o šlechtických rodech mužského pokolení

HULAKOVSKÝ, Jan. *Přátelstvo pokrevné i příbuzné*. Rukopis uložen v knihovně Národního muzea, sg. III F 18. s. X.

¹³⁷ O tom KOLLMANN, Josef. Jan Hulakovský: archivář obrozenecké doby (1804 – 1877). In *Sborník archivních prací*. Roč. 25. Praha, 1975. s. 434.

všeobecně švagr, švagrová, strýček a teta, které pravé příbuzenské vztahy nevyjadřují a jsou příliš všeobecné.“¹³⁸ Sám Hulakovský o tom říká:

„Odtud totiž pochází, že v češtině mnohá krásná jména, kterých jiné řeči ani nemají, neužíváním zastarala a v zapomenutí přišla, jiná pak svého pravého smyslu pozbyla a proto ne dobře, brzy v tom, brzy v onom smyslu se brávají, čímž nemalý zmatek povstává. Pro tuto vadu jsme pak nuceni, když určitěji blízkost přátelství s někým udati a srozumitelnějšími se učiniti chceme, opisováním čili odváděním celého pokolení si pomáhati. Poněvadž ale řeč česká i právo krátkost a zřetelnost milují, a při právě velmi často mezi přáteli co jednati jest: zajisté každému patrná bude potřeba, aby se posavadní obyčejná jména přátelstva určila, stará pak v zapomenutí přišla opět v život uvedla, a kde obojí nepostačují, novými jmény rozmnožila... I soudím, že předmět tak nejvýš důležitý, jakož rod lidský, v malém okrese přátelstvo zvaný, vůbec jest obsáhlejšího a důvodnějšího představení, zvláště v ohledu jmenováním zasluhuje, jakož tímto spisem učiněno. Necht' také každý uváží, máme-li vždy jen za jinými kráčet a jen překládati, aneb raději, aspoň v něčem samostatný krok učinivše, jiné předejít, když k tomu povolány se cítíme. Způsob pak spisu náleží ve věci samé a v osobním náhledu, musí i tedy mně býti dovoleno, tak ji přednésti, jak jsem ji byl pro všestranném uvážení pojal. Ostatně doufám, že jsem podal aspoň nový příklad k důkazu, jak velice česká řeč novými slovy obohatebná, jak tudíž i svou zvláštní čistotou i filosofickou určitostí vědeckého vzdělání schopna jest a jak čestného místa mezi vzdělanými řečmi zánimati může, když původními spisy aspoň jistého druhu nad jiné řeči vynikne; jakož i český národ jediný jest, který se tak určitými vlastními názvy rodinnými tak zřetelným názorem přátelstva čili jakousi obecnou genealogií...co vědou bude moci vykáhati.“¹³⁹

Hulakovský v tomto díle rozebírá jednotlivé stupně příbuzenstva do 5. stupně pokolení u hlavní linie. Jeho bádání mělo smysl i v tom, že se řídil i podle občanského zákoníku z roku 1811, „který uvádí v dědické posloupnosti potomky do pátého stupně, kdežto u pobočního příbuzenstva šel až do desátého stupně. Tím se mu vyskytlo mnoho druhů příbuzenstva v jeho vzájemném poměru, pro které v češtině neexistovaly názvy a ostatně ani v jiných jazycích.“¹⁴⁰

Knih je rozdělena na několik částí. V předmluvě autor obhajuje křesťanskou lásku k bližnímu a svatbu, ze kterého vycházejí potomci. Dále poukazuje na to, že svatba s sebou přináší i nové příbuzenské vztahy. V předmluvě také odkazuje na Jana Amose Komenského a jeho dílo *Dveře jazyků* (*Janua linguarum*), ve kterém pojednává sice krátce, ale dobře o pokrevnosti. V úvodu s podtitulem *O přátelství a přátelstvu* vůbec Hulakovský vysvětluje významy genealogických pojmů jako např. příbuzenství, polopříbuzenství, pokrevenství nebo polopokrevenství. Poté je kniha rozdělena na dva oddíly. První nese název *Pokrevenstvo*, v němž autor rozřazuje pokrevenské vztahy a druhý oddíl má název *Příbuzenstvo*, ve kterém důkladně rozebírá tento pojem a jeho význam pro vztahy lidí. Po druhém oddíle následuje

¹³⁸ KOLLMANN, Josef. Jan Hulakovský: archivář obrozenecké doby (1804 – 1877). In *Sborník archivních prací*. Roč. 25. Praha, 1975. s. 435.

¹³⁹ Opis části z díla „Přátelstvo pokrevné i příbuzné“ KOLLMANN, Josef. Jan Hulakovský: archivář obrozenecké doby (1804 – 1877). In *Sborník archivních prací*. Roč. 25. Praha, 1975. s. 435.

¹⁴⁰ KOLLMANN, Josef. Jan Hulakovský: archivář obrozenecké doby (1804 – 1877). In *Sborník archivních prací*. Roč. 25. Praha, 1975. s. 435.

poslední část knihy, a to seznam slov rodnopisných, v němž vysvětluje použité pojmy a označení v knize.

Toto rozsáhlé genealogické dílo Hulakovský vytvořil v přesvědčení, že přináší nové poznatky v této vědě a že toto dílo u jiných národů nikdo nikdy nevytvořil. Myslel si, že tímto dílem obohatí českou vědu a přispěje tak k rozvoji vzdělanosti svého národa. Opak byl však pravdou. O dílo nebyl takový zájem, jaký si Hulakovský představoval, že bude mít. Nové názvosloví, které v díle vytvořil a použil, nemělo naději, že bude přijato do odborné terminologie a v této době, kdy už byla tvorba nových slov passé, většinu veřejnosti dílo nezaujalo. „*Hulakovský pak vynaložil ohromné úsilí, aby dosáhl vydání tohoto díla, byl však odmítnut všude, kam se obrátil. Nejprve Maticí českou, potom Svatoborem i Právníckou jednotou a snad i Učenou společností. Aby rukopis nepřišel ke zkáze v případě, že by se s ním něco stalo, daroval ho roku 1875 Muzeu.*“¹⁴¹ Je nutno říci, že i zde se Hulakovský dočkal trpkého zklamání, jelikož jeho daru si nevážilo, tak jak si Hulakovský sám představoval. Muzeum mu za jeho dar ani nepoděkovalo a neuvedlo ho ani v Časopise českého muzea. Je jasné, že Hulakovský byl postojem Muzea zklamán, jelikož věřil, že alespoň odsud se mu dostane chvály a uznání za jeho celoživotní snahu a čas, které práci věnoval. Věřil, že tato práce je pro český národ obohacující a doufal, že jeho dílo bude ku prospěchu celému českému národu, jelikož takovýto druh díla v ostatních zemích nebyl. „*Nezdar díla, do něhož vložil tolik práce a tolik nadějí, ztrpčil silně poslední čtyři léta jeho života a dodal jen ještě více hořkosti jeho posledním dnům, k zklamání nad zamítnutím jeho suppliky k císaři o zvýšení penze, k jeho opuštěnosti, osamění, nouzi a nemoci.*“¹⁴²

Je asi těžké vžít se do situace člověka, který několik desetiletí tak tvrdě a usilovně pracoval na vědeckém díle a nakonec zjistil, že o jeho dílo vlastně pořádně nikdo nestojí. Byla to pro něj zajisté osobní tragédie. Bylo by možné říci, že Hulakovský byl na osobní zklamání zvyklý, ale tento případ byl specifický tím, že po celý život doufal, že dělá něco pro povznesení národní vzdělanosti. Hulakovský měl zřejmě smůlu, že se věnoval zrovna takovému tématu. Snad kdyby se rozhodl pro jiný směr bádání a vložil by do něj stejného úsilí, mohl žít úplně odlišný život. Jeho dílo však zůstává originálem pro obor genealogie pomocných věd historických a budeme doufat, aby tento obor našel informace, které budou později oceněny.

¹⁴¹ KOLLMANN, Josef. Jan Hulakovský: archivář obrozenecké doby (1804 – 1877). In *Sborník archivních prací*. Roč. 25. Praha, 1975. s. 437.

¹⁴² Tamtéž.

9. 2 Hulakovského „Abreviatury“

Roku 1852 kamenotiskem u M. A. Vítka vydal „Abreviatury“, což byly „Zkráceniny slov užívané v rukopisech a listinách zvláště latinských ve středověku, pak i českých a staroslovanských, jak cyrilicí, tak i hlaholicí, a také i německých, které byly sebrány pro potřeby diplomatů, archivářů, knihovníků a jiných lidí zabývajících se starými písmi.“

Toto dílo bylo z podstatné části dokončeno už v roce 1833 a bylo výsledkem Hulakovského nadšení pro archivní činnost. Hulakovský čerpal zkratky jak z diplomatických materiálů, tak i z archivního materiálu, s kterým přišel během svého povolání do styku. „Vydání slovníku se zpozdilo téměř o dvacet let z důsledku rady, kterou mu dal Hanka, totiž aby je ještě rozšířil o zkratky používané v staroslověnských textech, psaných hlaholicí a cyrilicí.“¹⁴³ Právě shánění těchto doplňujících zkratk, jež chtěl obsáhnout ve svém díle, způsobilo to, že skoro 20 let se musel „věnovat studiu staroslověnských textů uložených v knihovně Muzea, i odborné literatury a vydaných textů.“¹⁴⁴

Nejobsáhlejší a také nejvýznamnější kapitolou jsou zkratky latinské, jelikož s latinskými zkratkami se setkáváme v latinských textech nejvíce a bez jejich znalosti jim nelze porozumět. Při zpracování těchto zkratk čerpal Hulakovský jak z latinské literatury, tak i z latinských rukopisů. Hulakovský seřadil v kapitole tyto zkratky pro lepší orientaci abecedně.

Ve druhé kapitole, ve které jsou zpracovány české zkratky, se Hulakovský „nemohl opřít o žádné práce z oboru diplomatiky a paleografie, jelikož zakracování českých slov nebylo tak časté jako v latinských. Zkratky Hulakovský čerpal většinou z desek zemských.“¹⁴⁵

Pro zkracování slov se většinou používaly tzv. sigly, což byly zkratky ze začátečních písmen, a nebo také začáteční písmena ve spojení s koncovkami či koncovými písmeny. Hulakovský se ve druhé kapitole, jak již je výše uvedeno, věnoval také zkratkám staroslověnským. Zkracování u tohoto jazyka bylo častější než v češtině a Hulakovského stálo jejich zjištění mnoho let. Je zřejmé, že Hulakovský tuto obtížnou práci podnikl v přesvědčení, že pomůže slovanské vzdělanosti. Těmito pro někoho na první pohled nepotřebnými věcmi Hulakovský dokazoval svoje vlastenectví.

¹⁴³ KOLLMANN, Josef. Jan Hulakovský: archivář obrozenecké doby (1804 – 1877). In *Sborník archivních prací*. Roč. 25. Praha, 1975. s. 416.

¹⁴⁴ Tamtéž, s. 416.

¹⁴⁵ Tamtéž.

Německá část je nejméně obsáhlá z důvodu málo častého výskytu zkratk a těch málo, které se používaly, byly obecně známé. „*Hulakovský neměl k dispozici žádné dílo, které by se zabývalo zkratkami používanými ve staroněmeckých textech.*“¹⁴⁶ Hulakovský čerpal zejména z písemností ze 16. století, které znal z působení v archivu.

Jan Hulakovský se po vydání tohoto díla snažil využít své přátele a známé k šíření a prodeji tohoto díla, což dokazuje dochovaná korespondence s V. V. Tomkem,¹⁴⁷ který od Hulakovského přijal 39 exemplářů knihy o „zkráceninách“ v roce 1854¹⁴⁸. V dalším dopise z roku 1860¹⁴⁹ je však patrné, že Hulakovského „zkráceniny“ se moc dobře neprodávaly, poněvadž mu V. V. Tomek napsal dopis, v němž doporučuje Hulakovskému, aby si dosud neprodané exempláře „zkrácenin“ převzal zpět a odevzdal je nějakému knihkupci za slušnou provizi.

Kromě těchto děl, kterým se Hulakovský věnoval mnoho let, stojí za pozornost i o poznání menší díla. O své literární činnosti autor pojednává v životopise pro Riegrův slovník naučný.¹⁵⁰ Uvádí zde, že poslal politický slovníček do Růžičkova kalendáře v roce 1851 a 1852. Dále přispěl několika termíny do slovníku technologického a v roce 1860 vyšel v Památkách archeologických jeho článek Děkanský chrám Nanebevzetí P. Marie v Německém Brodě. Jeho článek vyšel i v Novém lužickém magazínu (Neues Lausitzisches Magazin) pod názvem Über die St. Georgkirche in Prag und Deutung der Namen Budissin und Seydau, v němž vysvětloval slovanský původ těchto jmen.¹⁵¹

Je nutno říci, že Hulakovský byl velice činným spisovatelem a mnohá jeho drobná díla, hlavně ve formě rukopisů zůstaly v jeho pozůstalosti uložené v SOkA Havlíčkově Brodě a většina z těchto děl nebyla prozatím publikována.

¹⁴⁶ KOLLMANN, Josef. Jan Hulakovský: archivář obrozenecké doby (1804 – 1877). In *Sborník archivních prací*. Roč. 25. Praha, 1975. s. 417.

¹⁴⁷ Václav Vladivoj Tomek (31. května 1818 v Hradci Králové-12. června 1905) byl českým historikem, politikem a pedagogem druhé poloviny 19. století. Vystudoval právnickou fakultu. Proslul zejména dosud nepřekonaným dvanáctisvazkovým dílem Dějepis města Prahy. Tomek patřil mezi konzervativní část české historické obce. Po dokončení práv se stal soukromým učitelem v rodině Františka Palackého, kterým byl také ve svých začátcích podporován i v profesní kariéře, později se s ním názorově rozešel, nicméně nikoliv definitivně. Od roku 1850 působil na Univerzitě Karlo-Ferdinandově po rozdělení na německou a českou část roku 1882 se stal prvním rektorem české části. OTTO, Jan. *Ottův slovník naučný: Ilustrovaná encyklopaedie obecných vědomostí*. Praha, 1902.

¹⁴⁸ SOkA Havlíčkův Brod, Korespondence Jana Hulakovského, SA I 5/44, Dopis č. 425.

¹⁴⁹ SOkA Havlíčkův Brod, Korespondence Jana Hulakovského, SA I 5/44, Dopis č. 426.

¹⁵⁰ SOkA Havlíčkův Brod, Pozůstalost Jana Hulakovského, SA I 5/23.

¹⁵¹ KOLLMANN, Josef. Jan Hulakovský: archivář obrozenecké doby (1804 – 1877). In *Sborník archivních prací*. Roč. 25. Praha, 1975. s. 439.

10. Závěr

Cílem práce byla analýza pozůstalosti a korespondence archiváře Jana Hulakovského. V jeho korespondenci s matkou a přáteli jsem zjistil jeho postoje k tehdejšímu politickému a sociálnímu dění ve společnosti od 30. let 19. st. až do 60. let 19. st. Dále jsem využil jeho texty a články, které autenticky znázorňují jeho vlastenecké myšlení. K objasnění myšlenek, jež ve svých textech prezentoval, jsem využil literatury vztahující se k době v níž žil.

V první části práce jsem se zaměřil na vyličení Hulakovského mládí, ve kterém v důsledku nemoci ztratil skoro úplně sluch a tato vada ho provázela po celý život. Nedoslýchavost ho poprvé vážněji omezila při studiu práv, jelikož si byl vědom, že právníckou praxi může těžko vykonávat s touto vadou, a tudíž se rozhodl nevykonat závěrečnou zkoušku. Nakonec však našel své uplatnění v guberniálním archivu, kde mohl naplno využít svých znalostí starého písma. Pro jeho kvality mu bylo nabídnuto místo archiváře v Českém muzeu, na které posléze nastoupil a pracoval zde až do svého předčasného penzionování v roce 1853.

Dále se v práci soustřeďuji na dobovou atmosféru z hlediska politického a sociálního jak před rokem 1848, tak i po tomto, nejen pro Hulakovského, důležitém mezníku. Dá se říci, že Hulakovský byl ve své době velice odvážným člověkem, který se nebál své smýšlení veřejně prezentovat a počítat s nějakým postihem. Jeho politické a národní myšlenky za zrovnoprávnění českého s německým národem byly v dané době velice progresivní, avšak nebezpečné k prezentaci na veřejnosti. Na svoji odvahu také záhy doplatil, když byl předčasně penzionován, i přes jeho obrovské znalosti a schopnosti. Předčasný odchod do penze mu způsobil velké finanční potíže a také návrat do svého rodného Německého Brodu.

V Německém Brodě byl přijat negativně a jeho znalosti a schopnosti využívali pouze lidé, kteří s ním sdíleli jeho názory. Je otázkou zdali byl Hulakovský přijat negativně z důvodů jeho politické činnosti při bouřích v roce 1848 a nebo to bylo jakési alibi lidí, kteří nechtěli komunikovat s člověkem, jenž měl nálepku „politického buřiče“.

Jan Hulakovský byl velice vzdělaným a činným člověkem. Mezi jeho oblasti zájmu patřila genealogie. Tento vědní obor však neoplýval dostatečným veřejným zájmem, a proto si také myslím, že se Hulakovský nestal slavnějším. Jeho práce totiž vynikají neuvěřitelnou pílí a pečlivostí, které však v jeho dílech byly dá se říci zbytečné, jelikož to nikdo neocení. V dané době patřila mezi nejoblíbenější vědecké disciplíny historie a filologie, kterým se Hulakovský věnoval jen okrajově.

Při svém bádání jsem čerpal zejména z korespondence a pozůstalosti Jana Hulakovského, ale pro porovnání Hulakovského názorů a postojů s dobovými myšlenkami, jsem použil stěžejní literaturu, která se soustřeďuje na období v níž Hulakovský žil. Pro upřesnění jsem se soustředil hlavně na mezníky, které nějakým způsobem hrály významnou roli v utváření moderního českého národa v 19. století. Rozhodl jsem se pro mezníky 1830, 1848 a 1861 s po nich následující události a souvislosti, ke kterým se Hulakovský vyjadřoval jak v korespondenci, tak i ve svých člancích a poznámkách.

Myslím si, že Jan Hulakovský byl velice zajímavým člověkem, který doslova miloval český národ a bránil ho i v dobách, kdy ne vždy bylo jeho postavení dobré. Řekl bych, že v jeho pracích je viditelná obrovská píle a horlivost, jakou některé články psal. Jeho pilnou a puntičkářskou povahu dokládá i jím psaná korespondence, která je velice čitelná. Musím říct, že tento člověk by zasloužil mnohem větší pozornost veřejnosti, jelikož i on patřil k výrazným osobnostem doby národního obrození a bojoval za národní práva se stejnou ba ne větší vervou než mnozí jiní známí obrozenci.

11. Ressume

This work deals with correspondence archivist, writer and patriot John Hulakovského. The theme of work I have chosen because that was a very interesting man and he has given only two articles in the Proceedings. At work I have benefited Hulakovského estate and correspondence stored in the Soka Havlíčkův Brod.

The work is sorted chronologically and begins Hulakovského and youth programs. Furthermore, it continues rozebíráním Hulakovského political ideas and views with their associated problems, which can consequently accompanied. In this work, concentrating on Hulakovského views on the important milestones in the 19 st., which often respond through articles and letters. The final part of the work is focused on its two literary works of life and friendship as well as blood relatives and Abreviatyry.

Jan Hulakovský was very active man, who fear their views publicly and to present the law, I would be among the important people who were trying to increase the Czech nation in the 19th century.

12. Prameny a literatura

Prameny:

HULAKOVSKÝ, Jan. *Přátelstvo pokrevné i příbuzné*. Rukopis uložen v knihovně Národního muzea, sg. III F 18.

Státní okresní archiv Havlíčkův Brod, Pozůstalost Jana Hulakovského, fond SA I.

http://www.nm.cz/snm/matrice/matrice_historie.html

Literatura:

BENEŠ, Zdeněk a kol. *Rozumět dějinám: Vývoj česko-německých vztahů na našem území v letech 1848-1949*. 2. opravené vydání. Praha, 2002. ISBN 80-86010-60-0.

JANÁK, Jan – HLEDÍKOVÁ, Zdeňka – DOBEŠ, Jan. *Dějiny správy v českých zemích: Od počátku státu po současnost*. Praha, 2005. ISBN 80-7106-709-1.

KOLEJKA, Josef. *Národy habsburské monarchie v revoluci 1848-1849*. Praha, 1989. ISBN 80-205-0042-1.

KOLLMANN, Josef. Jan Hulakovský: archivář obrozenecké doby (1804 – 1877). In *Sborník archivních prací*. Roč. 25. Praha, 1975. s. 359 – 448.

KŘEN, Jan. *Konfliktní společenství: Češi a Němci 1780-1918*. Praha, 1990. ISBN 80-200-0337-1.

MAREK, Jaroslav. *Česká moderní kultura*. Praha, 1998. ISBN 80-204-0674-3.

MELNIKOVÁ – PAPOUŠKOVÁ, Naďa. *Praha před sto lety*. Praha, 1935.

MLSNA, Petr. *Budování nezávislého ústavního soudnictví v Německu v letech 1945-1949*. Praha : FSV UK, 2006. ISSN 1801-5999.

dostupné z http://publication.fsv.cuni.cz/attachments/93_029_Mlsna.pdf

OTTO, Jan. *Ottův slovník naučný: Ilustrovaná encyklopaedie obecných vědomostí*. Praha, 1902.

POKORNÝ, Jiří – VELEK, Luboš – VELKOVÁ, Alice. *Nacionalismus, společnost a kultura ve střední Evropě 19. a 20. století*. Praha, 2007. ISBN 978-80-246-1398-7.

PROKEŠ, Jaroslav. Jan Hulakovský: archivář pražského guberniálního archivu. In *Sborník archivu ministerstva vnitra*. 1938. s. 35- 62.

SEIBT, Ferdinand. *Německo a Češi: Dějiny jednoho sousedství uprostřed Evropy*. Praha, 1996. ISBN 80-200-0577-3.

ŠOLLE, Zdeněk. *Století české politiky: Počátky moderní české politiky od Palackého a Havlíčka až po realisty Kaizla, Kramáře a Masaryka*. Praha, 1998. ISBN 80-204-0696-4.

ŠTAIF, Jiří. *Obezřetná elita: Česká společnost mezi tradicí a revolucí 1830-1851*. Praha, 2005. ISBN 80-7363-014-1.

URBAN, Otto. *Česká společnost 1848-1918*. Praha, 1982.

URBAN, Otto. *Kapitalismus a česká společnost*. Praha, 2003. ISBN 80-7106-500-5.